

Leidinių rekomendavo spaudai Lietuvos kultūros tyrimų instituto Mokslo taryba

Recenzavo:

Prof. dr. Juozas Banionis

Dr. Algimantas Jakimavičius

Redagavo Margarita Dautartienė

Maketavo Skaistė Ašmenavičiūtė

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. mokslinėje spaudoje jau pateikta nemažai istorinių duomenų ir Pirmosios Lietuvos Respublikos aukštųjų mokyklų intelektualų kultūrinės veiklos visuomenėje vertinimų, šios informacijos analizė sudaro galimybę nustatyti žymių mokslo asmenybių indėlio visuomenės kultūrinio ugdymo procese požymius. Šioje studijoje siekiama susisteminti istoriografijos žinias, atskleisti ir aktualizuoti šių dienų tyrimų požiūriu esminius tarpukario Lietuvos akademinės inteligentijos kultūrinės raiškos visuomenėje vertinimų ypatumus, mokslinio diskurso tendencijas. Nors naujoje mokslo ir kultūros istoriografijoje dar nėra pakankamai išsamiai ištirti visų žymiausių Lietuvos mokslininkų kultūrinio socialumo veiksniai, tačiau skelbti duomenys byloja, kad XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje Vytauto Didžiojo universitete ypač ryškėjo pakilimas, kurį sąlygojo nauja Lietuvoje užaugusi ir užsienyje pasitobulinusi dėstytojų ir mokslininkų karta. Šie intelektualai aktyviau plėtojo mokslinę ir populiarią spaudą, skatino formalios ir neformalios kultūrinės veiklos visuomenėje aktyvumą, tarptautinius kultūrinius ryšius.

Raktiniai žodžiai: Pirmoji Lietuvos Respublika, mokslininkai ir visuomenė, mokslo ir kultūros sanglaudos, kultūros ir mokslo istoriografija.

TURINYS

ĮVADAS / 4

- I. Mokslininkai tarpukario Lietuvos socialinių ryšių aplinkoje / 5
- II. Šviečiamoji mokslininkų veikla visuomenėje / 12
- III. Mokslo asmenybių indėlis į Lietuvos kultūrą / 16

IŠVADOS / 22

LITERATŪRA / 23

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ / 25

IVADAS

Mokslo ir visuomenės ryšių patirtis formavosi nepriklausomos Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu, svarbia jos grandimi tapo 1922 m. Kaune įsteigto Lietuvos universiteto (nuo 1930 m. pavadinto Vytauto Didžiojo universitetu), taip pat iš dalies ir vėliau steigiamų specializuotų aukštųjų mokyklų dėstytojų kultūrinė veikla. Per nepriklausomybės metus iki Antrojo pasaulinio karo pradžios buvo įkurta Žemės ūkio akademija (1924), Konservatorija (1933), Klaipėdos prekybos institutas (1934), Klaipėdos pedagoginis institutas (1935), Veterinarijos akademija (1936), buvo imtasi formuoti šių valstybės remiamų institucijų akademinės bendruomenės. Aukštosiose mokyklose, o ypač universitetinėje aplinkoje, palaipsniui ryškėjo ne tik studijų ir mokslo organizavimas, bet ir viešosios raiškos lyderiai, kurie skatino plėtoti visuomenės ugdymo, viešosios kultūros puoselėjimo procesą.

Tarpukario akademinės inteligentijos kultūrinės veiklos socialumas visų pirma sietinas su lietuvių tautos kolektyvinio kultūrinio tapatumo ugdymu, jo bendruomeniškumu. Kyla klausimas, ar šis procesas buvo skatinamas vien vyraujančios valstybinės ideologijos, ar veikiamas kitų subjektyvių ir objektyvių prielaidų? Išskyla ir skirtingų kultūrinės raiškos nuostatų ir jų sąveikų visuomenėje analizės problematika, skirtingų Lietuvos regionų kultūrinės aplinkos ypatumai.

Sovietmečio mokslo ir kultūros istoriografijoje šios tematikos buvo vengiama, tad po Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. tyrėjai vis daugiau dėmesio ėmė skirti tarpukario Lietuvos inteligentijos visuomeninei raiškai, jos problematikai nagrinėti. Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpio pasiekimų vertinimas lietuvių kultūrinio tapatumo stiprinimo požiūriu šiuo metu pirmiausia siejamas su išugdyta išsilavinusia karta ir jos tautine savimone, sukurtos akademinės veiklos pagrindais, su norminta ir puoselėjama literatūrine kalba, terminija¹.

Kultūros istoriografijoje jau pateikta svarbių faktografijos duomenų apie Kauno universitetinės inteligentijos viešąją veiklą, todėl šios informacijos analizė sudaro galimybę išsamiau įvertinti mokslo asmenybių ir jų daromos įtakos bendruomenių indėlio kultūrinio tapatumo raiškai požymius. Kitų aukštųjų mokyklų dėstytojų kultūrinis indėlis visuomenėje tirtas ir įvertintas tik fragmentiškai, todėl akcentuoti esminiai nagrinėtini aspektai.

Teoriniu požiūriu pažymėtini lietuvių inteligentijos kultūrinio tapatumo formavimosi, jo socialumo tenden-

cijų raiškos temai nagrinėti svarbūs Vytauto Rubavičiaus, Antano Andrijausko ir kitų Lietuvos kultūrologų bei filosofų darbai nacionalinio tapatumo raidos, jo tęstinumo klausimais, kuriuose akcentuojama, kad bendruomenė subrandina savo narius išugdydama natūralų priklausomybės jai ir tapatinimosi su ja poreikį, kuris tampa esminiu individo tapatumo bruožu ar šerdimi². Šių dienų mokslininkai pabrėžia, kad kultūrinė raiška skatina tautinės savimonės ugdymą, kurio akiratyje tautiškumas išskyla kaip reikšminga žmogaus gyvenimą įprasminanti vertybė. Tokiai savimonei, pasak Bronislavo Kuzmicko, „yra būdingas valios matmuo, kurio išraiška – noras tai bendrijai priklausyti, didžiavimasis tokia priklausomybe, atsakomybė dėl jos likimo, pastangos atitinkamus jausmus ir nuostatas ugdyti palikuonims“³.

Pirmosios Lietuvos Respublikos akademinės inteligentijos kultūrinei raiškai nagrinėti aktuali Arūno Sverdiolo monografija *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, kurioje filosofiniu aspektu analizuojamas nacionalinės kultūros sampratos klausimas, Rytų ir Vakarų kultūros sintezės, istorinės kultūros tautiškumo interpretacijos Stasio Šalkauskio, Prano Dovydaičio, Antano Maceinos ir kitų žinomų tarpukario intelektualų darbuose. Knygoje aptariama reikšminga istoriografijai inteligentijos paskirties visuomenėje samprata, kuri iš dalies siejama su istorine lietuvių nacionalinio judėjimo patirtimi, tautinio atgimimo įprasminimu ir jo tęstinumo savivoka Pirmosios Lietuvos Respublikos metais⁴.

Pažymėtina mokslo istoriko ir filosofo Juozo Algimanto Krikštopaičio knyga *Išmintis atsiverianti pažinimo kelyje*, joje analizuojamas ne tik mokslo vaidmuo civilizacijos istorijoje, bet ir jo reikšmė ugdant žmonijos intelektualinį potencialą, akcentuojamas Lietuvos mokslo unikalumas kaip tautinės kultūros vertybės⁵.

Mokslo ir Lietuvos visuomenės sąveikos raidos tyrimų, jų perspektyvos klausimai buvo aptariami nuo 1994 m. kasmet rengiamose šalies nacionalinėse mokslo istorikų, mokslo filosofų konferencijose „Scientia et historia“, „Mokslo ir technikos raida Lietuvoje“, tarpautiniuose mokslo raidos tyrėjų organizuojamuose renginiuose, svarbiausi teiginiai ir siūlymai atsispindėjo pokonferenciniuose ir periodiniuose mokslo mokslo

1 *Sostinė kaip tapatumo simbolis. Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 7–16; 17, 25 ir kt.

2 Rubavičius, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018; *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 115, 202–203.

3 Kuzmickas, Bronislavas. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: M. Romerio universitetas, 2013, p. 7.

4 Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.

5 Krikštopaitis, Juozas Algimantas. *Išmintis atsiverianti pažinimo kelyje*. Vilnius: Mintis, 2013.

istorijos leidiniuose⁶. Svarbus dėmesys šios srities tyrėjų darbuose skiriamas XX a. Lietuvos intelektualiosios, techninės inteligentijos, jos steigtų visuomeninių mokslo organizacijų, institucijų visuomeninei reikšmei, kultūros tapatumui atskleisti.

Istoriografijos aspektu paminėtini bendresnio pobūdžio apžvalginis mokslo istoriko Algimanto Nako ir Romualdo Ginevičiaus straipsnis, kuriame pristatomi svarbesnieji mokslo istorikų darbai⁷, taip pat Egidijaus Aleksandravičiaus straipsnis, kuriame aptariama Lietuvos universiteto įsteigimo Kaune prielaidų, universiteto paskirties, statuso ir kitų organizacinių aspektų įvertinimo istoriografijoje problematika⁸.

Istoriko Aurelijaus Giedos knyga yra naujas ir nauingas veikalas ne tik profesionalios Lietuvos istoriografijos genezės procesui, bet ir istorijos sklaidos, istorinės kultūros formavimo prielaidoms nagrinėti⁹. Kita vertus, istoriografinio pobūdžio darbų, specialiai skirtų tarpukario Lietuvos mokslo inteligentijos kultūrinei raiškai įvertinti, dar nėra paskelbta.

Šiame darbe keliamas tikslas, naudojant po 1990 m. skelbtų mokslo publikacijų analizės ir sintezės metodus, susisteminti kultūros istoriografijos žinias ir jų pagrindu nustatyti esminius akademinės inteligentijos lyderių ir jų steigtų organizacijų ar bendruomenių kultūrinės raiškos visuomenėje vertinimų ypatumus. Darbe išskirti šie uždaviniai: išanalizuoti tarpukario mokslo, visuomenės, kultūros sąveikos proceso refleksijas istoriografijoje, išnagrinėti ir nustatyti asmenybių indėlio į kultūrą ir visuomenės ugdymą vertinimų tendencijas. Esminis dėmesys skirtas mokslo monografijų, studijų, sintetinių kolektyvinių leidinių autorių vertinimams atskleisti. Studijoje nagrinėjami tik tie mokslo istorijos darbai, kurie yra tiesiogiai susieti su mokslininkų ir kultūros sąveikos tema, aukštosiose mokyklose dėsciusių profesionalių meno kūrėjų ar atlikėjų veikla šiame darbe nėra analizuojama.

Chronologinės ribos apima nagrinėjamos temos laikotarpį nuo Lietuvos universiteto įsteigimo Kaune

1922 m. iki Lietuvos sovietinimo ir mokslo pertvarkymų pradžios 1940 metais.

Studijos struktūra suformuota atsižvelgiant į šiame darbe keliamus uždavinius, ją sudaro šie skyriai:

- Mokslininkai tarpukario Lietuvos socialinių ryšių aplinkoje;
- Šviečiamoji mokslininkų veikla visuomenėje;
- Mokslo asmenybių indėlis į Lietuvos kultūrą.

Mokslininkai tarpukario Lietuvos socialinių ryšių aplinkoje

Svarbiomis nepriklausomos Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslininkų raiškos visuomenėje prielaidomis laikytina to meto kultūros ir švietimo politika, viešosios veiklos galimybės, ideologinių nuostatų ryškėjimas. Šių dienų istorikai ir kultūrologai siekia argumentuotai vertinti pozityvius ir negatyvius kultūros procesų Pirmojoje Lietuvos Respublikoje veiksmus, egzistencinius iššūkius. Kita vertus, dar nėra visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti visi šios srities aspektai ir jų padariniai.

Pirmosios Lietuvos Respublikos bendresniame kultūros politikos istorijos kontekste kai kuriuos mokslo ir kultūros sąveikos visuomenėje klausimus savo darbuose nagrinėjo Dangiras Mačiulis. Pažymėtina daktaro disertacijos pagrindu parengta jo monografija *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.*, kurioje pateikti svarbūs kultūros istoriografijai duomenys apie mokslininkų dalyvavimą svarstant kultūros plėtojimo, naujų institucijų steigimo ir kitus projektus.

Išskirtinai nagrinėjami Kultūros fondo steigimo klausimai, kurių aptarime iš dalies dalyvavo Kauno mokslininkai. Tokie fondai, turėję skatinti visuomenės kūrybinę iniciatyvą, remti meninę kūrybą, buvo įsteigti Estijoje ir Latvijoje, tad ir Lietuvos inteligentija nuo 1926 m. pradėjo tokių savarankiškų kultūros finansavimo šaltinių steigimo galimybių aptarimą, kuris tęsėsi per visą tarpukario laikotarpį, nes vyriausybė, monografijos autoriaus teigimu, siekė pati vadovauti kultūros ugdymui ir skirstyti lėšas¹⁰.

Pažymėtina tai, kad mokslininkų kultūrinės veiklos organizavimo ir jos valdymo siekių, ryšių su vyriausybe pozicijų argumentacija knygoje aptarta gan glaustai, plačiau išnagrinėtos Kauno profesūros iškeltos Lietuvos kultūros akademijos steigimo idėjos, Antano Smetonos vardu pavadinto Lituanistikos instituto, pradėjusio veikti tik XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje, nuostatos.

6 Ginevičius, Romualdas, Nakas, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*, 2009, nr. 1, p. 5–27; *Historia et Sapientia*. Sudarė J. A. Krikštopaitis, R. Juzefovičius. Vilnius: Naujoji Romuva, 2011 ir kt.

7 Ginevičius, Romualdas, Nakas, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė, *Mokslo ir technikos raida*, 2009, nr. 1, p. 5–27.

8 Aleksandravičius, Egidijus. Istoriografinės problemos. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas, 2002, p. 39–52.

9 Gieda, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.

10 Mačiulis, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005, p. 109.

Esminiai nepriklausomos Lietuvos kultūros politikos bruožai glaudžiai apibūdinami Lietuvos istorijos instituto mokslininkų rengiamos daugiatomės „Lietuvos istorijos“ D. Mačiulio parengtoje dešimtojo tomo dalyje. Išskirtinai čia nagrinėjama valstybės propagandinės veiklos turinys ir formos, jos vertinamos kaip autoritarinio Antano Smetonos valdymo stiprinimo priemonės¹¹.

Nepriklausomos Lietuvos prezidento A. Smetonos požiūriai kultūros politikos klausimais, oficialūs ir neformalūs poveikiai akademinėi raškai kultūroje dar nėra pakankamai išsamiai išanalizuoti ir įvertinti, nors toliau publikuojami ir komentuojami rankraštiniai šaltiniai¹², o biografiniuose istorikų leidiniuose jau anksčiau buvo pateikti svarbūs ne tik jo viešos politinės veiklos duomenys, bet pastebimos valstybės prezidento pasaulėžiūros kultūrinio liberalumo tendencijos¹³. Visa tai sudaro prielaidas plėtoti kultūros politikos ir intelektualų sąveikų vertinimų diskursą.

Pastarojo dešimtmečio mokslo darbuose išvelgiama ir ta tarpukario akademinės inteligentijos kultūrinės veiklos intencija, kuri siejama su liberalumo ar „kairuoliškų“ idėjų sklaida. Mindaugas Tamošaitis monografijoje *Didysis apakimas*¹⁴ ir skelbtuose straipsniuose, analizuodamas prosovietinių nuostatų stiprėjimą tarpukario Lietuvos inteligentijos aplinkoje, nurodo, kad tokios pozicijos buvo vis plačiau skleidžiamos literatūroje ir publicistikoje. Šiais autoriais buvo kai kurie Kauno universitetinės bendruomenės nariai, o vienu iš legalaus lietuvių rašytojų kairėjimo centrų buvo VDU Humanitarinių mokslų fakultetas ir studentų draugija „Scientia“. Išskirtinai knygoje akcentuojamas minėto fakulteto dekanas Vinco Krėvės-Mickevičiaus vaidmuo lietuvių rašytojų kairėjimo procese.

Gausiai remdamasis egodokumentais ir kitais šaltiniais Vinco Krėvės-Mickevičiaus politinę veiklą M. Tamošaitis siekia įvertinti ir atskiroje biografinėje knygoje apie šį rašytoją ir mokslininką¹⁵. Tai, kad V. Krėvė daugiau kaip dešimtmetį buvo renkamas dekanu, pasak istoriko, liudija profesoriaus organizacinius gebėjimus, gerą vadybą pritraukiant mokslines jėgas į Lietuvos universitetą. Išsamiai knygoje atskleidžiamas V. Krėvės-Mickevičiaus ir valdžios santykių aštrėjimas nuo XX a.

4-ojo vidurio dėl tautosakos rinkinio leidybos, istorinės atminties įprasminimo ir nesutarimų kitais jo kultūrinės raiškos klausimais. „Nors profesorius buvo autoritetu kairuoliškiems rašytojams, nevengdavo kritikuoti Antano Smetonos valdymo, tačiau XX 3-iaje dešimtmetyje jį būtų sunku priskirti prie kairiųjų stovyklos“, tačiau nuo 4-ojo dešimtmečio vidurio, autoriaus nuomone, jo kairėjimas tapo aiškiai matomas visuomenėje¹⁶.

Kita vertus, V. Krėvės-Mickevičiaus kairėjimas minėtoje monografijoje vertinamas ne tiek kaip nuoseklus ir ideologiškai bei politiškai motyvuotas aktas, kiek kaip „politinių aistrų bei asmeninių antagonizmų padiktuota ambicingo žmogaus laikysena ar net savotiška keršto forma jo buvusiems bendraminčiams“¹⁷. Iš esmės panašiai jį vertino dalis lietuvių išeivijos istorikų, pavyzdžiui, Vincas Trumpa rašė, kad nors „tautininkų spaudoje Vincas Krėvė buvo siejamas su kultūrbolševizmo sklaida, bet tikrieji bolševizmo simpatikai jo tokiu nelaikė. V. Trumpos nuomone, V. Krėvės Lietuvos samprata nieko bendro neturėjo su jokiais iš šalies atpūstais vėjais, jo Lietuva teturėjo vienintelį modelį– „didingą senovinę Lietuvą“¹⁸.

Laikinosios sostinės profesūros idėjinės pozicijos ir kultūrinė raiška visuomenėje iš dalies tyrinėta visuomeninių organizacijų ir sąjūdžių istorijai skirtuose darbuose. Šiuo požiūriu pažymėtina Laimos Kastanauskaitės monografija, kurioje, nagrinėdama inteligentijos dalyvavimą masonų ir paramasoniškose organizacijose Pirmosios Lietuvos Respublikos metais, išsamiai atskleidžia akademinės bendruomenės narių idėjų įtaką kai kurių visuomeninių organizacijų kultūrinei veiklai¹⁹. Panaudodama Lietuvos ir užsienio archyvinių fondų šaltinius, autorė pateikia duomenis ne tik apie Kauno profesūros bendradarbiavimą su masonų ideologijos įtaką patyrusiomis tarptautinėmis esperantininkų organizacijomis, Rotary klubais, bet ir Lietuvoje steigiamomis paramasoniškoms draugijomis.

Universiteto aplinkoje veikusias studentų organizacijas „Romuva“, „Romuvos vaidilutė“ autorė taip pat įvardina kaip paramasoniškas, patiriančias masonų įtaką, tačiau nurodomi ir kai kurie savitumo požymiai: organizacijų dalyviai akcentavo protėvių baltų kultūros, religijos, kalbos atkūrimo to meto tikrovėje svarbą. Kaip byloja tyrimai, šių organizacijų veikloje dalyvavo Mykolas Biržiška, Pranas Skardžius, Eduardas Volteris ir kiti universiteto elito atstovai, jie skatino Baltijos šalių vie-

11 Lietuvos istorija, t. 10, d. 2, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.

12 Prezidentas Antanas Smetona: raštai, kalbos darbai. T. 6, Vilnius: Mokslo tyros institutas, 2019 ir kt.

13 Truska, Liudas. Prezidentas Antanas Smetona ir jo laikai. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996; Eidintas, Alfonsas. Antanas Smetona: politinės biografijos bruožai. Vilnius: Mintis, 1990.

14 Tamošaitis, Mindaugas. Didysis apakimas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2010.

15 Tamošaitis, Mindaugas. Vinco Krėvės-Mickevičiaus politinė biografija: Rašytojo tragedija politikoje. Vilnius: Gimtasis žodis, 2012.

16 Ten pat, p. 140.

17 Ten pat, p. 144.

18 Trumpa, Vincas. Apie žmones ir laiką. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 210.

19 Kastanauskaitė, Laima. Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940). Vilnius: Vaga, 2008.

nybės siekius, paremtus baltų tradicijomis. Taip pat, šių organizacijų veikla skatino kraštotyrinį darbą, pažintinę veiklą visuomenėje²⁰.

Autorės tyrimai ir pateiktų istorijos duomenų interpretacija leidžia konstatuoti prielaidą, kad šalia madingų tarpukario tarptautinių sąjūdžių idėjų sklaidos dalis profesūros lietuvių kultūrinio tapatumo formavimo idėjinį pagrindą siejo su senosios pagoniškosios kultūros ištakomis.

Kauno akademinės inteligentijos įtaka to meto Lietuvos visuomenės dvasinei kultūrai ugdyti, kaip teigia monografijos autorė, sietina su tiesioginiu dalyvavimu skirtingose kultūros ir mokslo organizacijose, taip pat su tuo, kad akademinis elitas buvo tarp svarbiausių *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių, knygų serijų „Lietuvių klasikai“, „Literatūros panteonas“, „Įžymiųjų žmonių biografijos“ sudarytojai, darbų vertintojai, premijų steigėjai ir skyrėjai²¹.

Faktografijos duomenų ir vertinimų apie Lietuvos mokslininkų humanitarų elito dalyvavimą viešojoje kultūros sklaidoje steigiant visuomenines mokslo organizacijas paskelbė šios studijos autorius²². Tirti tarpukario visuomeninių mokslo organizacijų archyviniai ir skelbti šaltiniai byloja, kad Lietuvos humanitarų mokslo draugijų įtaką Lietuvos visuomenėje sietina su dviem esminėmis veiklos formomis: populiaria leidyba ir viešais renginiais. Prie pastarųjų priskirtini konkursai, viešos draugijų narių paskaitos, laidos „Radiofone“, taip pat proginių ar kitokių parodų rengimas. Lietuvos istorijos ir Lietuvių kalbos draugijose vyravo nuomonė, kad draugijų nariai turi reikštis visuomenėje tik su moksliniais tyrimais pagrįstais pranešimais, paskaitomis, faktine medžiaga šalies populiariojoje spaudoje. Moksliskumo ir populiarumo derinimas buvo aktualus visoms to meto mokslo institucijoms. Humanitarų steigiamos mokslo organizacijos mėgino derinti savo veiklos kryptingumą bei raiškos formas su visuomenės poreikiais, siekė atkreipti jos dėmesį į aktualias kultūrinės, švietimo ar tiesiog praktines kasdienybės problemas²³. Kaip liudija šaltiniai, organizacijos, akcentavo visuomenės ugdymo aspektus: Lietuvių katalikų akademija skleidė krikščioniškojo mokslo dorovingumo, kultūrinės tolerancijos, pagarbos istoriniam paveldui ugdymo idėjas, Karo mokslų draugija savo švietėjiškoje veikloje pabrėžė tautinio patriotinio auklėjimo svarbą. Tautinio visuomenės ugdymo klau-

simai buvo ir daugelio kitų humanitarų organizacijų švietėjiškos veiklos akiratyje. Humanitarinių mokslų ir literatūros draugija bei kai kurios kitos organizacijos, šalia lituanistinės veiklos, pradėjo aktyviai populiarinti užsienio šalių kultūros ir mokslo pasiekimus, akcentavo jų svarbą modernėjančios Lietuvos visuomenei. Vis dėlto ne visos draugijos pajėgė sėkmingai įsitvirtinti to meto aplinkoje, ne visos susilaukė ir reikiamos visuomenės paramos, todėl negalėjo įgyvendinti visų savo idėjų ir tikslų.

Šviečiamoji humanitarų organizacijų veikla visuomenėje 1918–1940 m. laikytina reikšmingu indėliu formuojant XX a. Lietuvos humanitarinę kultūrą. Tarpukario mokslininkų visuomeninio veikimo istorinė patirtis vertinga suvokiant šių dienų humanitarikos ugdomąją ir visuomenės kultūros išsaugojimo paskirtį sparčiai kintančioje ir globalizuojamoje aplinkoje. Svarbi ši patirtis ir suvokiant visuomeninių mokslo organizacijų ir institucijų iniciatyvų reikšmę valstybės kultūros politikos strategijoje. Laiku suteikta parama ir dėmesys humanitarikai įprasmina ne vien pačias idėjas ir darbus, bet ir sudaro kultūros brandumo perspektyvą.

Mokslo, kultūros ir visuomenės ryšių problematikos aktualumo šiuolaikinėje Lietuvos mokslinėje spaudoje požiūriu paminėtinas proginis straipsnių rinkinys, kuris buvo skirtas Vytauto Didžiojo universiteto aštuoniasdešimtmečiui²⁴. Leidinio turinys nuosekliai apima universiteto steigimo Kaune, jo struktūros formavimo ir studijų organizavimo sritis, tačiau mokslo ir visuomenės sąveikos aspektai, kurie akcentuoti leidinio pavadinimo paantraštyje, nagrinėjami tik dviejuose rinkinio straipsniuose, stokojama šio proceso duomenų sintezės ir vertinimų.

Egidijus Aleksandravičius pagrįstai šiame leidinyje viešinamame savo tekste konstatuoja, kad Lietuvos aukštojo mokslo istorija iš esmės buvo daugiau pateikiama proginiuose leidiniuose, kuriuose neaprepiamas visas analizuojamų klausimų spektras. Vienas iš tokių nagrinėtinų klausimų, pasak istoriko, kultūrinė ir ideologinė universiteto įsteigimo svarba, taip pat pažymima tai, kad universitetas Kaune buvo steigiamas „tremties sąlygomis“ ir tai priklausė nuo politinių aplinkybių²⁵.

Su kultūrine universiteto bendruomenės veikla Kauno visuomenėje tiesiogiai susietas informatyvus ir konceptualus Sauliaus Pivoro tekstas minėtame

20 Ten pat, p. 289.

21 Ten pat, p. 361.

22 Juzefovičius, Romualdas. *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos 1918–1940*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007.

23 Ten pat, p. 160.

24 *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.

25 Aleksandravičius, Egidijus. *Istoriografinės problemos. Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, p. 46–47.

rinkinyje²⁶. Pažymėtina, kad autorius įžvelgia svarią universiteto įtaką Kauno gyvenimo kasdienybei: formavo kultūrinę „mikroaplinką“, šioji traukė ir žavėjo miesto gyventojus, skatino neformalių intelektualų bendravimo vietų, viešų renginių ir kitų akcijų atsiradimą. Taip pat akcentuojama tai, kad profesūra siekė lavinti ne tik studentus, bet ir platesnę visuomenę, todėl universitete buvo skaitomos viešos paskaitos, viešinama universiteto bibliotekoje kaupiama literatūra. Profesūra ir studentai skatino diskusijas visuomenės tobulinimo klausimais, negatyvių reiškinių kritiką, laisviau už visuomenės kritiką, autoriaus teigimu, galėjo toje aplinkoje reikštis kultūros kritika, pavyzdžiui, tautinės kultūros koncepcijos svarstymas.

Dar viena straipsnyje argumentuotai akcentuojama akademinės inteligentijos sociokultūrinės raiškos sritis – rūpinimasis miesto prestižu, t. y. Kauno istorine architektūra, techniniu ir kitu istoriniu paveldu, istorinės atminties įprasminimu, poilsio objektų steigimu. Zoologijos muziejus, Zoologijos ir Botanikos sodai Kaune buvo steigiami VDU profesorių iniciatyva.

Kauno profesūros dalyvavimas nepriklausomos Lietuvos kultūros gyvenime iš dalies nagrinėtas pastarųjų metų dailės, taip pat literatūros istorijos tyrėjų monografiniuose darbuose, kurie išplečia istoriografijos žinias ir vertinimus apie Kauno bei Lietuvos nacionalinio kultūrinio tapatumo formavimą per valstybės nepriklausomybės metus.

Giedrė Jankevičiūtė savo knygoje *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje 1918–1940* pagrįstai pabrėžia universiteto mokslininkų rūpestį kultūros institucijų veiklos finansavimo, kultūros paveldosaugos reikalais. Kaip nurodo autorė, Balys Sruoga ir kiti universiteto intelektualai diskutavo spaudoje dailės ir kito kultūros paveldo vertinimo ir saugojimo klausimais, skatino tokio pobūdžio valstybinių ir visuomeninių institucijų steigimą. Pavyzdžiui, 1926 m. švietimo ministru tapęs Vincas Čepinskis Kauno mokslo ir kultūros intelektualų paakintas įsteigė meno departamentą, taip pat patariamąjį organą – Meno tarybą, sudarytą iš menininkų. Šiai institucijai faktiškai buvo patikėta formuoti valstybės kultūros politiką ir prižiūrėti jos vykdymą, tačiau reali veikla dėl politinių pokyčių ir reorganizacijų prasidėjo tik 1935 m. specializuotoje Pauliaus Galaunės vadovaujamoje Meno komisijoje. Autorės vertinimu, meno reikalų dalis, valstybės kultūros valdymo sistemoje buvo silpna²⁷.

26 Pivoras, Saulius. VDU profesoriai ir studentai intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centre. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002. p. 111–124.

27 Jankevičiūtė, Giedrė. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje*

Tarpukario Kauno profesūros literatūrinė kūryba, jos sklaida visuomenėje analizuojama Giedriaus Viliūno monografijoje bendrame Nepriklausomos Lietuvos literatūrinio gyvenimo kontekste, atskleidžiami tiek bendrieji literatūrinės kūrybos bruožai, tiek ir pagrindiniai faktoriai bei reiškiniai: literatūrinių organizacijų, kultūros periodinės spaudos steigimas, visuomeninių kultūrinių sąjūdžių idėjinis kryptingumas²⁸. Taip pat pagrįstai pabrėžiama universiteto svarba literatūros studijoms ir mokslui plėtoti humanitarinių mokslų fakultete, kuris tapo įtakingu akademinio literatūrinio gyvenimo centru, čia buvo formuojami lietuvių literatūros mokslo pagrindai, akademinė literatūros kritika ir kt.

Faktografinė prasme knygos tekstuose išskirtina tai, kad universiteto mokslininkai pradėjo leisti pirmuosius periodinius mokslo leidinius, skirtus kultūros istorijai, filologijai ir literatūros tyrinėjimams: „Tauta ir žodis“, „Humanitarinių mokslų fakulteto raštai“, „Soter“ ir kt. Juose bendradarbiavo Vincas Mykolaitis-Putinas, Vaclovas Biržiška, Vincas Krėvė-Mickevičius, Juozas Eretas, Balys Sruoga ir kiti. Ketvirtąjį dešimtmečio viduryje, pasak autoriaus, Vytauto Didžiojo universitete buvo juntamas ryškus pakilimas, kurį sąlygojo nauja Lietuvoje užaugusi ir užsienyje pasitobulinusi dėstytojų ir mokslininkų karta, jie plėtojo mokslinę ir populiarią literatūrinę spaudą, skatino formalios bei neformalios kultūrinės raiškos visuomenėje aktyvėjimą²⁹.

Pritartina mokslo istorikų Liberto Klimkos ir Juozo Algimanto Krikštopaičio naujoje knygoje *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai* pateiktam sociokultūriniam inteligentijos įvertinimui akcentuojant tai, kad nepriklausomas tarpukario Lietuvos gyvavimo laikotarpis šių dienų požiūriu apibūdinamas išugdyta išsilavinusia karta su tautine nuostata, sukurtos akademinės ir mokslinės veiklos pagrindais. „Sunorminta ir puoselėjama literatūrinė kalba bei įvairių veiklos sričių terminija, pasak autorių, dėjo tvirtą pagrindą kultūros raiškai. Visas šis įdirbis vėliau okupacijos metais tapo ypač svarbiu savigynos arsenalu“³⁰. Ko gero, diskutuotinas išlieka knygos teiginys apie išugdytą politinę nuovoką, bet tai jau daugiau priskirtina politinės istorijos tyrimų problematikai.

Šių dienų mokslo spaudoje vis daugiau dėmesio skiriama mokslininkų dalyvavimo populiarioje spaudoje

1918–1940. Kaunas: Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003, p. 283.

28 Viliūnas, Giedrius. *Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Alma littera, 1998.

29 Ten pat, p. 74–77.

30 Klimka, Libertas, Krikštopaitis, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015, p. 21.

ypatumams atskleisti, tačiau specialiai ši tematika nėra išsamiau ištirta ir apibendrinta. Bendresnio ar biografinio pobūdžio darbuose pateikti duomenys rodo tai, kad Lietuvos mokslininkų raiškos tarpukario populiarioje spaudoje galimybes lėmė ne tik jų siekiai dalyvauti mokslo žinių viešinimo ir visuomenės ugdymo procese, stiprinama akademinės bendruomenės ir periodinės spaudos sąveikos aplinka, bet taip pat tarpukario Lietuvos politika spaudos atžvilgiu.

Andrius Vaišnys savo monografijoje analizuodamas tarpukario Lietuvos valdžios ir leidėjų santykius argumentuotai įvertina valdančiųjų valstybės institucijų įtaką periodinės spaudos redaktoriams, akcentuoja griežtąjį leidybos proceso reglamentavimą spaudos ir kitais įstatymais³¹. Šioje monografijoje iš dalies atskleistas mokslo inteligentijos dalyvavimas periodinės spaudos formavimo procese, priešinimasis spaudos teisių ribojimams, pabrėžiama kultūros žurnalų „Židinys“, „Naujoji Romuva“ svarba tarpukario kultūros gyvenime. Šių žurnalų publikacijose mokslininkai nagrinėjo tuos klausimus, kurie buvo svarbūs spaudos ir valstybės santykių raidai, tad pritartina knygos autoriaus nuomonei, kad „Naujosios Romuvos“ redakcija daugeliu klausimų sudarė diskusijų galimybę, kurią „demokratinio požiūriu dera laikyti kaip politinės kultūros formavimą ir kaip naujovę, akinant lietuviškąją skaitytąją“³². Pagrįstai pabrėžiama „Naujosios Romuvos“ redaktoriaus Juozo Keliuočio organizuotos žurnalo rėmėjų draugijos (vėliau vadintos sąjunga) 1935 m. kovo mėnesį sušaukto Kultūros kongreso reikšmė kūrybinės inteligentijos naujoms idėjoms, veiklos tendencijoms aptarti, tačiau tikslintinas monografijos teiginys, kad tai buvo pirmasis tokio pobūdžio viešo inteligentijos kultūrinio sąjūdžio renginys.

Verta paminėti, kad pirmasis Lietuvos kultūros kongresas įvyko dar 1925 m. birželio 28 d., jo pagrindinis organizatorius buvo profesorius Antanas Purėnas, kuris akcentavo socialines inteligentijos funkcijas ir atsakomybę, ragino šviesti ir ugdyti visuomenę mokslo žinių pagrindu. 1926 m. vasarą akademinė inteligentija organizavo ir antrąjį Kultūros kongresą, kuriame nutarė pradėti visuomenės švietimą ir kultūros sklaidą. Šis sąjūdis telkė pasaulietinių pažiūrų mokslininkus, pedagogus, kultūros veikėjus, jų idėjos ir veikla buvo viešinama „Kultūros“ žurnale, kurio leidybos ir santykių su valstybės institucijomis ypatumai minėtoje monografijoje, o taip pat ir kituose darbuose, nėra išsamiai išnagrinėti.

31 Vaišnys, Andrius. *Spauda ir valstybė 1918–1940 m.* Vilnius: UAB „Biznio mašinų kompanija“, 1999.

32 Ten pat, p. 103–105.

O štai apie Juozo Keliuočio gyvenimą ir veiklą pastaraisiais metais jau nemažai rašyta periodinėje spaudoje. Svarbūs jo gyvenimo ir veiklos faktai pateikti atskiru leidiniu išleistoje Juozo Brazausko biografinėje apybraižoje *Juozo Keliuočio drama*³³. Analitiniu požiūriu išskirtinas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto leidinys, kuris parengtas mokslinės konferencijos, skirtos Juozo Keliuočio gimimo 100 metų jubiliejui ir įvykusios 2002 metų rugsėjo 24 dieną pagrindu. Pranešėjai nagrinėjo jo publicistinę kūrybą, pastangas modernizuoti Lietuvos kultūrą. Vytautas Kubilius, apibendrinamas konferencijos pranešimus, akcentavo J. Keliuočio veiklos reikšmės įvertinimo svarbą, pažymėjo, kad jis „kaip niekas kitas mokėjo absorbuoti iš savo intelektualinės aplinkos bręstančias idėjas, paversti jas reformistinėmis akcijomis, sutelkti jaunus, skvarbius, talentingus protus krašto kultūros, politikos, ekonomikos darbams“³⁴. Šios reikšmingos Lietuvos kultūrai asmenybės ryšiai bei sąveikos ypatumai su akademinė inteligentija, dailininkais mokslinėje literatūroje dar nėra pakankamai išsamiai iširti ir įvertinti.

Naujojoje istoriografijoje dar nepavyko ir visapusiškai iširti nepriklausomos Lietuvos kultūros bei akademinės periodikos leidybos tarptautiškumo, tarptautinės viešosios publicistinės kūrybos patirties sklaidos, nors viešinami svarbūs spaudos ryšių istorijos duomenys spaudos ryšiams suvokti.

Istorikų skelbti šaltiniai liudija, kad Lietuvos inteligentija pirmiausia siekė artimai bendradarbiauti su Baltijos šalių periodinės spaudos leidėjais, taip pat plėtoti leidybinius ryšius su kitomis Europos šalimis. Pavyzdžiui, nurodoma, kad 1935 m. pradžioje Kaune posėdžiavo Lietuvos, Latvijos ir Estijos spaudos atstovai, buvo numatyta užmegzti glaudžius santykius su Čekoslovakijos spauda. Tų pačių metų gegužės mėnesį Baltijos šalių spaudos atstovai viešėjo Čekoslovakijoje, o mūsų šaliai derybose atstovavo Lietuvos žurnalistų sąjungos vadovas profesorius Izidorius Tamošaitis. Susitikime pasirašyta sutartis oficialiai buvo vadinama „Baltijos–Čekoslovakijos spaudos santarvė“. Glaudesnių santykių užmezgimas didino Čekoslovakijos žurnalistų susidomėjimą Lietuva, o Lietuvos žurnalistai ir mokslininkai galėjo pristatyti savo šalį, jos istoriją ir paveldą užsienio skaitytojams, taip pat savo šalyje skelbti čekų ar slovakų pažintinio turinio publikacijas. Bendradarbiaujant kultūros žurnalų „Naujosios Romuvos“ ir Čekoslovakijos „Salon“ redakcijoms, straipsnius parengė Paulius Galaunė ir kiti autoriai³⁵.

33 Brazauskas, Juozas. *Juozo Keliuočio drama.* Vilnius: Margi raštai, 2017.

34 Juozas Keliuotis ir literatūros dinamikos problemos. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 197.

35 Bukelevičiūtė, Dalia. *Lietuvos ir Čekoslovakijos dvišalių santykių dinamika 1918–1939 m.* Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 251.

Leidėjų ir žurnalistų ryšiai su kitomis šalimis mokslinėje literatūroje dar nėra išnagrinėti, kai kurių fragmentiškų duomenų apie tarpukario spaudos tarptautiškumą skelbta populiariojoje spaudoje.

Socialinių ryšių raidos požiūriu taip pat paminėtina, kad istoriografijoje vis dar itin epizodiškai atskleista ir įvertinta Kauno profesūros ir studentijos sąveika viešojoje kultūrinėje veikloje, tai kelia studentijos kultūrinės savimonės ir ja paremtos kultūrinės raiškos interpretavimo problemas. Iš dalies šių dienų literatūroje aptariama pedagoginė profesūros įtaka ar personalijų poveikis studentams, labiau specializuotai nagrinėjami kai kurių idėjinių nuostatų atspindžiai, tarkime, požiūrių į simbolizmą ar romantizmą reakcijos studentijos aplinkoje³⁶.

Kita vertus, po 1990 m. paskelbta mokslo publikacijų, kuriose aptariama studentijos veiklos visuomenėje istorija, jos idėjiniai ypatumai. Vienas pirmųjų po Lietuvos nepriklausomybės atgavimo tai temai dėmesio skyrė Česlovas Mančinskas savo monografijoje *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*, kurioje, šalia aukštojo mokslo studijų organizavimo Lietuvoje klausimų, šaltinių tyrimo pagrindu trumpai aptarė studentų meno kolektyvų ir įsteigtų organizacijų kultūrinę veiklą visuomenėje, jos telkimo sunkumus ir pasiekimus. Pavyzdžiui, nurodoma, kad nors Kauno studentų meno kolektyvus suburti sekėsi vangiai, bet universiteto studentų choras nuo 1933 m. vadovaujamas vargonininko K. Kavecko pasiekė aukštą lygį ir tapo žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje³⁷.

Kaip minėta, Lietuvos istoriografijoje po 1990 m. daugiau dėmesio buvo skiriama Kauno akademinės inteligentijos viešajai veiklai, universiteto indėliui į šalies mokslo ir švietimo plėtrą atskleisti, o štai kitų tarpukario nepriklausomos Lietuvos metais įsteigtų aukštųjų mokyklų dėstytojų viešoji istorija nagrinėta mažiau.

Dotnuvoje nuo 1924 m. veikusios Žemės ūkio akademijos dėstytojų ir mokslininkų kultūrinė socializacija, šio formuojamo agrarinės kultūros centro svarba visuomenei buvo pirmiausia akcentuota buvusio šios aukštosios mokyklos darbuotojo Broniaus Povilaičio iševijoje JAV išleistoje knygoje, kurioje išsamiai remtasi Akademijos leidiniais, asmeninio archyvo ir kitais šaltiniais³⁸. Žemės ūkio mokslininkų šviečiamosios veiklos reikšmė visuomenei argumentuotai pabrėžiama ir pakartotinai jau

nepriklausomoje Lietuvoje išleistoje žemės ūkio raidai nagrinėti skirtoje jo knygoje³⁹.

Šių dienų mokslo istorikų darbuose ar proginiuose leidiniuose tarpukario Žemės ūkio mokslininkų kultūrinio socialumo tema nagrinėta ir aptarta itin lankoniškai, daugiausia dėmesio skirta tiesioginei profesinei akademinėi veiklai: akademiniam ryšiams, mokslinės ir pedagoginės veiklos klausimams analizuoti, ekonominei tyrimų reikšmei įvertinti.

Išskirtinai paminėtina autorių kolektyvo parašyta bei Algirdo Juozo Motuzo ir Mindaugo Strukčinsko sudaryta biografinio pobūdžio knyga, kurioje išsamiai nagrinėjama žymaus agronomo ir ekonomisto, Žemės ūkio akademijos profesoriaus Jurgio Krikščiūno veikla⁴⁰. Išskirtinai aptarta jo leidybinė veikla, redaktoriaus darbas žurnale „Žemės ūkis“, pateikti duomenys apie jo dalyvavimą Lietuvos žurnalistų sąjungoje ir kitose tarpukario Lietuvos organizacijose.

Minėtame leidinyje pateikti duomenys liudija, kad J. Krikščiūnas ne tik skleidė akademinėje aplinkoje ir platesnėje visuomenėje mokslo naujoves, tarptautines ūkininkavimo patirtis, bet ir ugdė modernų ūkininkų požiūrį į žemės ūkį ir atsakomybę. Kaip pažymi autoriai, savo raštuose J. Krikščiūnas daug dėmesio skyrė gražiai ir taisyklingai lietuvių kalbai.

Klaipėdos aukštųjų mokyklų bedruomenių kultūrinio visuomeniškumo aspektai taip pat dar nėra išsamiai ištirti, juos gana sudėtinga visapusiškai įvertinti, nors publikacijų skelbiama vis daugiau. Istorikų tyrimai liudija, kad dviejų Lietuvos vyriausybės remiamų institutų organizavimas XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje Klaipėdoje vyko sudėtingu metu, stiprėjant ne tik Vokietijos poveikiui krašte, bet ir spaudimui prieš Lietuvos valstybę. Lietuvos Respublikos institucijų mėginimai sustabdyti pronacistinių organizacijų veiksmus regione sietini su siekiu sudaryti palankesnes sąlygas lietuvių visuomenės kultūrinei raiškai⁴¹.

Pasak istorikų, Respublikos pedagoginio ir Prekybos institutų studijų organizavimą Klaipėdoje, akademinės bendruomenės formavimo procesą 1934–1939 m. teigiamai veikė dėstytojų profesionalumas, kompetencija, akademiniai ryšiai, taip pat jų patriotiškumo nuostatos. Dėstytojais skatino studentus puoselėti visuomenėje savo tautos, jos gyvenamosios aplinkos tradicijas ir dvasines vertybes,

36 Jankauskaitė, Jovita. Maišto kultūra Kauno literatų bohemiškosios savimonės kontekste 1919–1940. *Istorija*, 2013, nr. 2, p. 59–71.

37 Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 231.

38 Povilaitis, Bronius. *Žemės ūkio akademija*. Chicago: Lietuvių agronomų draugija, 1979.

39 Povilaitis, Bronius. *Lietuvos žemės ūkis 1918–940*. Vilnius: Tėvynės sargas, 1997, p. 164–171.

40 *Profesorius Jurgis Krikščiūnas: žemės ūkio mokslo ir praktikos darna*. Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas, 2013.

41 Žostautaitė, Petronėlė. *Klaipėdos kraštas 1923–1939*. Vilnius: Mokslas, 1992; Juška, Albertas. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.

dalyvauti visuomenės gyvenime, rėmė jų kultūrinę veiklą, dalyvavo renginiuose, propagavo aukštųjų mokyklų veiklą, taip pat naujas studijų idėjas spaudoje. Studijų organizavimo procesas buvo ne tik pristatomas vietos visuomenei, bet ir siejamas su aplinkos gyvenimu, tradicijomis⁴².

Skelbti ir rankraštiniai šaltiniai liudija, kad studijų Klaipėdoje organizatoriai buvo ne vien savo srities teorijos ir praktikos žinovai, jie turėjo viešojo bendravimo, leidybinės veiklos patirties. Studentijos aktyvumo ugdymo prasme istorinėje literatūroje daugiau akcentuota Prekybos instituto steigimo iniciatoriaus ir jo vadovo Ernesto Galvanausko viešoji veikla – jis buvo Klaipėdos Seimelio vyriausiuoju rinkimų komisijos nariu, periodinio leidinio „Vakarai“ redaktoriumi, nurodoma ir prielaida, kad dalyvaudamas viešajame gyvenime, instituto rektorius skatino studijuojančio jaunimo bei absolventų veiklumą⁴³.

Savo broliui minėto instituto steigimo ir darbo organizavimo darbuose talkinęs Gediminas Galvanauskas mažiau minimas istorinėje ar memuarinėje literatūroje, nors, kaip byloja šaltiniai, jis bendradarbiavo ne tik su Klaipėdoje veikusiais verslininkais, finansininkais, bet ir dirbo leidybos srityje, buvo šiame mieste leidžiamų periodinių leidinių „Prekyba“, „Memeler Beobachten“ redaktoriumi. Spaudoje jis skleidė naujas ekonomikos žinias, verslo kultūros vertybes, pristatė akademinės bendruomenės gyvenimo aktualijas. Periodinėje Klaipėdos spaudoje bendradarbiavo kiti Klaipėdos institutų dėstytojai, o vėliau ir absolventai, spauda tapo viena iš svarbesnių to meto akademinės bendruomenės narių idėjų sklaidos priemonių.

Istorikų tirti šaltiniai byloja, kad abiejų Klaipėdos aukštųjų mokyklų studentai padėdami dėstytojų užmezgė ir plėtojo ne tik tarpusavio ryšius, bet ir sąveiką su kitų Lietuvos aukštųjų mokyklų bendruomenėmis, kurios rėmė ir palaikė lietuvių kultūrinę veiklą regione. Skelbti duomenys leidžia teigti, kad Klaipėdos aukštųjų mokyklų įsteigimas, akademinės bendruomenės formavimas ir telkimas tvirtino lietuviškumo pozicijas regione, padėjo įgyti vietos rėmėjų, darė poveikį viešajai komunikacijai. Tai sudarė tam tikras socialines prielaidas kultūriniam gyvenimui ir jo visuomeniškumui plėtoti, bet buvo nutraukta dėl prievartinių politinių aplinkybių 1939 m. netekus Klaipėdos.

Pažymėtina ir tai, kad bendresnio turinio naujuose mokslininkų darbuose tarpukario Klaipėdos kultūros

istorijos vertinimai neišvengė vienpusiškumo: pavyzdžiui, jei ankstesniuose istorikų tekstuose daugiau buvo akcentuota Lietuvos vyriausybės ar lietuvių inteligentijos regiono integracinės veiklos tariamo pasyvumo kritika, tai vėliau kai kuriose publikacijose pradėta jau daugiau akcentuoti Klaipėdos regiono visuomenės atskirumo „vidinės analizės“ prieigas⁴⁴. Pastaruosiuose tyrimuose jau daugiau buvo remiamasi socialinės antropologijos įžvalgomis, atskleidžiama regioninio vokiškojo savitumo išsaugojimo interesai, tačiau ir šiuo atveju gana vienpusiškai įvertinama Lietuvos kultūros politika, šalies lietuvių inteligentija kaltinama vien regiono vietos gyventojų daugumos interesų nepaisymu ar neišmanymu, o lietuvių kultūros integralumo siekiai priešpriešinami vokiškojo „regionalumo“ plėtojimui. Kita vertus, naujoje istorinėje literatūroje iš esmės pabrėžiama tai, kad tarptautiniai politiniai procesai nulėmė dviejų kultūrinio tapatumo ideologijų sankirtos visuomenėje sudėtingumą, priešiško aštrėjimą tarpukario Klaipėdoje.

Silva Pocyte, analizuodama Klaipėdos lietuvininkų ir didlietuvių (lietuvių) visuomeninės raiškos ir sąveikos problemas prieškario metais, argumentuotai pabrėžia Lietuvos ir Vokietijos ideologinės konkurencijos, slaptos finansinės bei kitos pagalbos poveikį dviejų kultūrų konfrontacijai skatinti. Nepaisant didelių Lietuvos pastangų stiprinti pozicijas Klaipėdos krašte, 1938–1939 m. sandūroje, pasak istorikės, ryškėjo Lietuvos pralaimėjimas finansinėje ir politinėje kovoje Vokietijai, o vietos gyventojai veikiami vis labiau sustiprėjusios vokiškosios propagandos „pereidavo į jiems labiau pažįstamą vokiškumo pusę“⁴⁵.

1990 m. atstačius Lietuvos nepriklausomybę istoriografijoje skirta dėmesio universitetų pertvarkai, kai 1939 m. pabaigoje Vilniaus kraštas grąžintas Lietuvai. Istorikai pagrįstai nurodo, kad tuo metu Lietuvos visuomenė plačiai svarstė, kiek universitetų reikia šalyje, – vieno ar dviejų. Šaltinių duomenys byloja, kad nemažai inteligentų siūlė reformuoti Lenkijos politikos tarpukario metais įtaką patyrusį Stepono Batoro universitetą, tačiau išlaikyti abu universitetus Vilniuje ir Kaune. Česlovas Mančinskas, remdamasis tirtais archyviniais šaltiniais, iševijoje skelbtais Igno Končiaus ir kitais atsiminimais, nurodo, kad pertvarkant Vytauto Didžiojo universitetą ir dalies jo fakultetų bazėje kuriant Vilniaus universitetą,

42 Juška, Albertas. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.

43 Juzefovičius, Romualdas. Akademinė Ernesto Galvanausko veikla Klaipėdoje. *Istorija*, nr. 77, 2010, p. 52–59.

44 Nauji požūriai į Klaipėdos miesto ir krašto praeitį. *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 17, 2008.

45 Pocyte, Silva. Klaipėdiškių / lietuvininkų ir didlietuvių sugyvenimas Klaipėdos krašte: Lietuviškų organizacijų komiteto veiklos 1934–1935 m. pavyzdys. *Lietuvos istorijos metraštis*, 2003/2005, t. 2, p. 87.

remtasi profesoriaus Stepono Kolupailos pasiūlymu⁴⁶.

Istoriografijoje nurodomas 1939 m. gruodžio 13 d. priimtas Universitetų įstatymas, jis skelbė, kad Lietuvoje veikė du universitetai – Vytauto Didžiojo Kaune ir Vilniaus universitetas, kuris savo veikloje vadovaujasi VDU statutu⁴⁷. Taip pat pažymima Vilniaus universiteto pradėtai pertvarkai vadovavusio VDU Matematikos-gamtos fakulteto profesoriaus Igno Končiaus atsakinga ir sudėtinga veikla. Jo vadovavimu nuo 1940 m. pradžios vyko dviejų uždarytų VDU fakultetų – Humanitarinių mokslų ir teisių – perkėlimas su visa profesūra ir studentais į Vilnių, Stepono Batoro universiteto turto perėmimas, sprendžiama daugybė organizacinių ir ūkinių problemų.

Vygintas Bronius Pšibilskis savo monografijoje nurodo svarų 1940 m. pradžioje Vilniaus universiteto rektoriumi išrinkto profesoriaus Mykolo Biržiškos indėlį į studijų organizavimą, taip pat populiarinant universitetą visuomenėje – jis tapo įsteigtos visuomeninės Vilniaus universiteto bičiulų draugijos pirmininku, skaitė viešas paskaitas apie universiteto svarbą lietuvių ir kitų tautybių raiškai, dalyvavo viešuose renginiuose, profesorius akcentavo ir daugiataučio Vilniaus kultūrinį palikimą, siekė tautų santarvės⁴⁸.

Paminėtina, kad Vilniaus universiteto 1939–1940 m. reformos tema susilaukė pokomunistinės ir atgimstančios Lenkijos istorikų ir visuomenės dėmesio. Šio proceso vertinimų kontekste išskirtinas istoriko Piotro Lossowskio parengtas dokumentų ir kitų šaltinių rinkinys su autoriaus komentarais, kuriame kritiškai vertinamas Stepono Batoro universiteto pertvarkymas, tai įvardijama lenkiškojo universiteto likvidavimu. Pasak autoriaus, „Lietuvos vyriausybė forsavo lituanizaciją, neatsižvelgė į vietinių gyventojų poreikis ir teises, nors dalis Lietuvos profesorių pasisakė už nuosaikią politiką lenkų atžvilgiu“⁴⁹.

Kai kurie Lenkijos istorikai taip pat laikosi tokios interpretacijos, pažymi Stepono Batoro universiteto uždarymo politines aplinkybes ir priskiria tai Antrojo pasaulinio karo padariniams⁵⁰. Tai sietina su lenkiškojo kultūrinio tapatumo sklaidos istoriškumo ir jo svarbos akcentavimu šių dienų Lenkijos viešojoje aplinkoje. Is-

torinės atminties konstravimo akiratyje Stepono Batoro universitetas istoriniu požiūriu išlieka svarbiu lenkiškumo stiprinimo centru. Kita vertus, pasak Sigitos Jegelevičiaus, ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių mokslininkai neįžvelgė Vilniaus universiteto pertvarkos 1939–1940 m. neteisėtumo integruojant Vilniaus kraštą į Lietuvos valstybės ir visuomenės gyvenimą⁵¹.

Verta paminėti tai, kad į Vilnių iš Kauno 1939 m. pa- baigoje ir 1940 m. pradžioje persikelianti profesūra bei studentai, kaip rodo paviešinti tirtų šaltinių duomenys, siekė kuo greičiau atkurti kultūrinius ryšius su visos Lietuvos visuomene, atnaujinti spaudos, švietimo, Lietuvių mokslo draugijos ir kai kurių kitų lietuvių inteligentijos visuomeninių organizacijų veikimą, kurį buvo uždraudusi ar apribojusi Lenkijos administracija Vilniuje dar prieš Antrojo pasaulinio karo pradžią⁵².

Šviečiamoji mokslininkų veikla visuomenėje

Tarpukario metais Vakarų šalių mokslinėje literatūroje pradėta rašyti apie mokslo ir visuomenės sąveiką. Pavyzdžiui, anglų biochemikas Džonas Bernalas skelbė darbus apie mokslo įtakos didėjimą modernizuojamos visuomenės raidai, pabrėžė svarbias gamtos ir humanitarinių mokslų sąsajas, kurios leidžia geriau suvokti mokslo paskirtį ir atsakomybę visuomenėje. Vakarų Europos akademinėje aplinkoje plintančios nuostatos, kultūrinės ir edukacinės veiklos visuomenėje patirtys veikė Lietuvos jaunesniosios kartos mokslininkus, įgyjančius ten išsilavinimą ir mokslinę kvalifikaciją, būtent tai ir atsispindėjo jų publikacijose bei kitoje raiškoje. Mokslininkų ir visuomenės sąveikos patirtis formavosi per Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpį, svarbia jos grandimi tapo aukštųjų mokyklų, ypač Kaune 1922 m. įsteigto universiteto dėstytojų šviečiamoji veikla. Ji buvo svarbi ugdant valstybės gyventojų kultūrinį tapatumą, kuris buvo grindžiamas lietuvių kalbos, etninių tradicijų, istorinės atminties, istorinio paveldo ir kitų vertybių puoselėjimu. Visuomenės švietimo siekiai skatino telktis skirtingų sričių mokslininkus, formuoti visuomenės švietimo principus ir kurti jų realizavimo būdus.

Pirmosios Lietuvos Respublikos mokslininkų šviečiamoji veikla visuomenėje specialiai istoriografijoje nenagrinėta. Trumpai ši informacija pateikiama biografinio pobūdžio Lietuvos universitetų ir kitų autorių leidiniuose, kuriuose iš dalies rašoma apie akademinio

46 Mančinskas, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 136.

47 *Vilniaus universiteto istorija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1994, p. 244–245 ir kt.

48 Pšibilskis, Vygintas, Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 318–322.

49 *Likwidacja Uniwersytetu Stefana Batorego przez władze Litewskie w grudniu 1939 roku*. Warszawa: Wydawnictwo Interlibro, 1991, p. 11–12.

50 Lewandowska, Stanisława. *Życie codzienne Wilna w latach II wojny światowej*. Warszawa: Neriton, 1997, p. 234–236 ir kt.

51 Jegelevičius, Sigitas. Vilniaus universiteto sukakties minėjimas Varšuvoje. *Lietuvos istorijos studijos*, 1996, t. 3, p. 169–175.

52 *Vilniaus kultūrinis gyvenimas: draugijų reikšmė 1900–1945*. Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

elito publicistinę raišką, dalyvavimą mokslo organizacijose ir kitoje visuomeninėje veikloje⁵³.

Susisteminti mokslo bei švietimo istorikų duomenys byloja, kad žymūs nepriklausomos Lietuvos mokslininkai po universiteto įsteigimo Kaune 1922 m. dalyvavo ne tik organizuojant studijas, bet rūpinosi ir visuomenės švietimu, mokslo žinių sklaida, siekė plėtoti gyventojų kultūrinį ugdymą. Šio proceso svarbą suvokė ir jame dalyvavo tiek universiteto humanitarinių ar socialinių sričių, tiek ir gamtos bei kitų disciplinų specialistai.

Besiformuojančio nepriklausomos valstybės akademinio elito šviečiamosios raiškos aplinkoje pažymėtinas profesorius Antanas Purėnas, kuris istoriografijoje, kolektų atsiminimuose visų pirma apibūdinamas kaip vienas iš chemijos studijų organizatorių Lietuvos universitete, organinės chemijos terminijos kūrėjų, akademinės ir populariosios leidybos iniciatorių. Šalia to, kaip nurodoma Romualdo Baltrušio knygoje, profesorius tapo vienu iš aktyviausių visuomenės švietimo organizavimo iniciatorių⁵⁴.

Kaip liudija skelbti šaltiniai, 1925 m. birželio 28 d. Kaune įvykusiame Pirmajame Lietuvos kultūros kongrese A. Purėnas skaitė pranešimą apie kultūros ir švietimo padėtį, akcentavo suaugusiųjų švietimo svarbą. Jo pranešimo pagrindu buvo priimta rezoliucija, pagal kurią išrinktai Kultūros tarybai buvo pavesta parengti programą suaugusiųjų kursams organizuoti ir sudaryti lektorių grupes, kurios skaitytų paskaitas visuomenei. Į šią Tarybą buvo išrinkti Antanas Purėnas, taip pat vienas iš medicinos studijų universitete organizatorių, profesorius Vladas Lašas, kai kurie kiti mokslininkai⁵⁵.

Šviečiamosios veiklos organizavimo klausimai toliau buvo svarstomi Antrajame Lietuvos kultūros kongrese, kuris įvyko Kaune 1926 m. rugpjūčio 22–24 d. Valstybinio teatro rūmuose. Renginyje buvo pristatytas Liaudies universiteto steigimo statutai, taip pat aptartos muziejų, knygynų ir kitų kultūros objektų panaudojimo švietimo veiklai galimybės, Kultūros fondo formavimo prielaidos ir valstybės paramos liaudies švietimui klausimai. Kongrese dalyvavęs Lietuvos Respublikos švietimo ministras Vincas Čepinskis akcentavo bendrojo lavinimo mokyklų ir kitų švietimo sistemos įstaigų paskirties plėtojimo svarbą visuomenei ugdyti, kultūriniam gyvenimui provinci-

joje organizuoti. Kultūros fondo formavimo pagrindai, institucijų kultūros ir švietimo institucijų sąveikos siekiai buvo užfiksuoti renginio rezoliucijoje⁵⁶. Mokslininkų šviečiamieji siekiai ir dalyvavimas tarpukario Lietuvos kultūros kongresuose šių dienų istorikų darbuose nėra argumentuotai atskleistas ir įvertintas, tačiau šviečiamosios veiklos ypatumai trumpai apibūdinti.

Štai pažymima, kad Antanas Purėnas, Vladas Lašas dalyvavo rengiant suaugusiųjų švietimo kursų programas, kartu su kai kuriais kitais mokslininkais skaitė paskaitas liaudies švietimo renginiuose. Remiamasi Tado Ivanausko, Jono Dagio atsiminimais, kur buvo nurodoma, kad A. Purėnas laikėsi tolerantiškų pozicijų skirtingų pažiūrų aplinkoje, paskaitos visuomenei buvo skaitomos įdomiai, populiariai, suprantama kalba⁵⁷.

Šviečiamoji veikla buvo svarstoma ir vėlesniuose inteligentijos organizuotuose kultūros kongresuose, juose akcentuota kraštotyros, leidybos svarba visuomenės švietimui. Vlado Žuko monografijoje išsamiau išnagrinėta svarbi Vaclovo Biržiškos raiška, kuris pabrėžė kultūros, istorinio paveldo viešinimo reikšmę visuomenei ugdyti⁵⁸.

Liaudies universiteto veiklą organizavo Šiauliuose veikusi Kultūros švietimo draugija, kurioje dalyvavo Lietuvos mokslininkai, tačiau šios organizacijos veikla mokslinėje literatūroje dar nėra išsamiau išnagrinėta. Onos Voverienės informaciniame leidinyje mokslininkų biografijose iš dalies trumpai pristatytas gamtos mokslų ir kitų sričių mokslininkų vaidmuo šviečiamai veiklai organizuoti. Pavyzdžiui, knygoje akcentuojama, kad Antano Purėno pastangomis 1923 m. Kaune buvo įkurtas Vinco Kudirkos vardo liaudies universitetas, kaip pažymi knygos autorė, tai buvo viešoji institucija, kurioje buvo ugdoma tautinė patriotinė dvasia, pagarba savo krašto istorijai⁵⁹.

Dar nedaug dėmesio šių dienų mokslinėje spaudoje skirta ir „Kultūros“ žurnalo šviečiamajai publicistikai nagrinėti. Pažymėtina, kad šis žurnalas tarpukario metais tapo plačiosios visuomenės švietimo ir kultūrinio ugdymo leidiniu, tuo jis išskirtinas iš kitų kultūros žurnalų, kurie buvo daugiau skirti inteligentijai. „Kultūros“ žurnale įvairių sričių mokslininkai visuomenės švietimo tikslais pradėjo rašyti straipsnius apie pasaulio ir Lietuvos kultūrą, ūkį, mokslą, teisės istoriją, buvo pristatomi nauji

53 Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012; Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002; Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008 ir kt.

54 Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008, p. 150.

55 Pirmojo Lietuvos kultūros kongreso protokolas. *Lietuvos kultūros kongresai*. Šiauliai: Titnagas, 1926, p. 5–6.

56 Antrojo Lietuvos kultūros kongreso rezoliucijos. *Lietuvos kultūros kongresai*. Šiauliai: Titnagas, 1926, p. 61–73.

57 Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008, p. 161.

58 Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 137.

59 Voverienė, Ona. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009, p. 402.

užsienio autorių mokslo populiarinimo leidiniai, siekta skleisti mokslo ir visuomenės raidos sąveikos aktualijas.

Trečiojo dešimtmečio pabaigoje, kaip pagrįstai yra pastebėjusi istorikė Aldona Gaigalaitė, žurnalo „Kultūra“ profilis pradėjo keistis, iš populiaraus mokslinio šviečiamojo virto literatūriniu žurnalu. Šiame žurnale tuo metu vis nuosekliau pradėtos propaguoti kairuoliškos idėjos⁶⁰.

Šviečiamoji Lietuvos mokslininkų raiška plėtojosi kitoje kultūrinėje ir inteligentijai, jaunimui skirtoje periodikoje. Mokslo istorikų ir mokslo filosofų leidiniuose akcentuojamas fiziko ir chemiko Vinco Čepinskio bendradarbiavimas tiek „Kultūros“, tiek ir „Kosmos“, „Židinio“ žurnaluose. Savo straipsniuose jis daug dėmesio skyrė mokslo istorijai, mokslinei pasaulėžiūrai skleisti. Gamtos ir visuomenės reiškinius V. Čepinskis aiškino kaip istoriškai besivystančius, laikėsi nuomonės, kad pažanga yra objektyvus tikrovės procesas⁶¹. Taip pat šių dienų literatūroje akcentuojama, kad civilizacijų procesą V. Čepinskis siejo su materialinių ir dvasinių vertybių įkūnijimo galimybių kaita. Straipsniuose akcentavo laisvos kūrybinės minties plėtojimo visuomenėje svarbą.

Nepriklausomos Lietuvos periodinėje spaudoje visuomenės švietimo klausimais daug rašė katalikiškų pozicijų besilaikanti, lietuvių kultūrinio tapatumo ugdymą ir kitų vertybių puoselėjimą akcentuojanti profesūra. Šių dienų mokslinėje literatūroje nemažai dėmesio skirta filosofų publicistinei raiškai analizuoti.

Mokslininkų šviečiamosios raiškos periodikoje požiūriu pabrėžiamas svarbus profesoriaus Prano Dovydaičio vaidmuo. Jo veiklos ir palikimo tyrinėtojos Aldonos Vasiliauskienės nuomone, „Tarpukario Lietuvoje profesorius įsteigė daugiau žurnalų, negu visi kiti profesoriai kartu paėmus: jis yra redagavęs apie 40 žurnalų ir laikraščių, daug rašė įvairiais mokslų sklandos, iš dalies švietimo, religijų istorijos klausimais,⁶². Istorinio švietimo prasme nurodomas svarbus P. Dovydaičio darbas redaguojant žurnalą „Lietuvos mokykla“, kuriame buvo viešinama medžiaga, žinių sklaidos ir jaunimo ugdymo temomis.

P. Dovydaičio veiklos tyrimai atskleidė vertybes, kurias jis skleidė skaitydamas paskaitas mokytojų ar viešuose visuomeniniuose renginiuose. Nors ir būdamas katalikiškos pasaulėžiūros, jis akademinėje ir viešojoje aplinkoje artimai bendradarbiavo su pasaulietinių pa-

žiūrų mokslininkais ir kultūrine inteligentija, laikėsi tolerantiškos pozicijos⁶³.

Išskirtinas dėmesys šių dienų mokslinėje literatūroje tenka kitam filosofui, Švietimo tobulinimo, visuomenės ugdymo klausimais periodinėje spaudoje rašiusiam filosofui, profesoriui, visuomenininkui Stasiui Šalkauskiui, kuris buvo vienas iš Lietuvių katalikų mokslo akademijos steigėjų. Profesorius kurį laiką redagavo žurnalus „Romuva“ ir „Židiny“⁶⁴. Paminėtina, kad S. Šalkauskis mokslinėje spaudoje yra įvardijamas kaip vienas iš žymiausių XX a. Lietuvos katalikų filosofų ir ideologų. Pasak Jono Balčiaus, visuomenės švietimą S. Šalkauskis glaudžiai siejo su lietuvių tautos kultūra, jos tęstinumo svarbos sklaida⁶⁴.

Filosofo Arūno Sverdiolo monografijoje *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*, išsamiai išanalizuotos istorinės kultūros tautiškumo interpretacijos Stasio Šalkauskio, Prano Dovydaičio, Antano Maceinos ir kitų žinomų tarpukario intelektualų darbuose, kurios darė įtaką to meto švietimo nuostatoms formuotis. Knygoje aptariama inteligentijos paskirties visuomenėje samprata, kuri iš dalies siejama su istorine lietuvių nacionalinio judėjimo patirtimi, tautinio atgimimo įprasminimu ir jo tęstinumo savivoka Pirmosios Lietuvos Respublikos metais⁶⁵.

Šių dienų mokslo darbuose pagrįstai pažymimas aktyvėjantis per Pirmosios Respublikos metus švietėjiškas Lietuvos mokslininkų dalyvavimas periodikoje, taip pat šviečiamosios informacinės literatūros leidyboje. Tarpukario visuomenėje buvo itin pastebimas universiteto akademinio elito dalyvavimas kooperacinės bendrovės „Spaudos fondas“ veikloje, kuri buvo tiesiogiai siejama su pažintinės ir šviečiamosios literatūros spausdinimu. Tai skatino mokslo žinių populiarinimą, taip pat istorinį, literatūrinį švietimą, tačiau ši sritis visuomenės švietimo ir ugdymo požiūriu nėra visapusiškai išnagrinėta.

Išsamiau rašyta apie nepriklausomos Lietuvos skirtingų sričių ir skirtingų idėjinių pozicijų mokslininkų dalyvavimą 1933 m. pradėtoje spausdinti *Lietuviškoje enciklopedijoje*, kurios vyriausioju redaktoriumi buvo paskirtas Vaclovas Biržiška, o redaktorių grupės pagrindą sudarė VDU profesoriai. Redakcijoje bendradarbiavo Mykolas Biržiška, Pranas Dovydaitis, Vladas Lašas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Antanas Purėnas ir kt.

Verta paminėti, kad *Enciklopedija*, pasak knygotyrimo Vlodo Žuko, buvo savotiškas mokslinio darbo vie-

60 Gaigalaitė, Aldona. „Kultūros bendrovės“ veikla Lietuvoje. Iš *lietuvių kultūros istorijos*, t. 3. Vilnius, 1961, p. 247.

61 *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 2, Vilnius: Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas, 1991, p. 61.

62 Vasiliauskienė, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai Lietuvos pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 7, p. 124.

63 Vasiliauskienė, Aldona. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius: Regnum fondas, 2001, p. 137.

64 Balčius, Jonas. *Dorovinio Lietuvių identiteto prigimtis ir prasmė*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 282–286.

65 Sverdiolas, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.

šinimo katalizatorius, nes paskatino rašyti ir nelabai tam linkusius profesorius, pavyzdžiui, Konstantiną Jablonskį. Beje, savo tyrinėjimų skelbti neketino ir didelis eruditas profesorius Ignas Jonynas. Jo mokslinio palikimo reikšmingą dalį sudaro būtent straipsniai *Enciklopedijai*⁶⁶.

Bendradarbiavimas enciklopedijos tekstų rengime paskatino mokslininkus rengti ir bendrus nedidelius informacinius leidinius visuomenei. Žinių sklaidos požiūriu literatūroje akcentuojama profesoriaus, hidroliogo, publicisto, švietėjo Stepono Kolupailos asmenybė, kurią įtaigiai apibūdino Česlovas Kudaba: „galima buvo tik žavėtis nepaliaujama Stepono Kolupailos visuomenine veikla. Profesorius nenuilstantis skautas, kraštotyrininkas, kokio šis kraštas dar nėra girdėjęs ir matęs. Būrė kelė kitus toms kelionėms ir pažinimui. Tam telkė jaunimą, tyrinėjo, fotografavo, spausdino“⁶⁷.

Publikacijose, skirtose profesoriumi S. Kolupailai atminti akcentuojamas jo universalumas, taikumuosius tyrimus jis siejo ne tik su hidrometrijos istorija, daug dėmesio teikė krašto praeities ir paveldo pažinimui, sklaidai, jaunimo kultūrinės savimonei ugdyti⁶⁸. S. Kolupailos populiarios publikacijos daugiausia sietinos su upių tyrimų istorija, tai pat upių, ypač Nemuno panaudojimo raida. Skelbti atsiminimai byloja, kad Nemuno pritaikymo laivybai raidos klausimais profesorius skaitė paskaitas visuomenei. Šio profesoriaus nuopelnai hidrologijai turėtų būti dar daugiau siejami ne tik su mokslo žinių populiarinimu, bet ir su jo rašinių reikšme Lietuvos visuomenės kultūriniam tapatumui ugdyti.

Mokslininkų siekis skleisti visuomenėje tyrimais pagrįstas žinias visų pirma sietinas su pragmatine mokslinės veiklos funkcija, kurią Lietuvoje, kaip ir kitose Europos šalyse, sąlygojo XX a. profesionalaus mokslo ir visuomenės sąveikos, viešosios mokslo raiškos, mokslo paskirties sampratų sklaida.

Tarpukario Lietuvoje, kaip minėta, mokslininkams tapo aktuali sociokultūrinė akademinė ryšių funkcija, kuri sietina su visuomenės telkimu, pilietiškumo bei kolektyvinio kultūrinio tapatumo ugdymu, visuomenės švietimu, vertybių ir paveldo puoselėjimu panaudojant mokslo žinias.

Per tarpukario metus išugdyta nepriklausomos Lietuvos akademinė inteligentija suvokė kultūrinio tapatumo elementų: lietuvių kalbos, etninių tradicijų, istorinės atminties išsaugojimo visuomenėje svarbą, vis dėlto dėl idėjinė mokslininkų nuostatų skirtumų socialumas

įgavo tiek oficialių, kultūros ideologijos ir politikos skatinamų, tiek ir tam tikrų neformalių akademinė ryšių apraiškų. Kaip byloja istorikų tirtų šaltinių duomenys, nepriklausomos Lietuvos mokslininkai neapsiribojo aukštojo mokslo steigimo ir studijų plėtojimo veikla, aktyviai reiškė savo nuostatas visuomenės ugdymo klausimais, patys dalyvavo šviečiamojame raiškoje.

Visuomenės ugdymo nuostatos skatino plėtoti šviečiamosios veiklos formas, bendradarbiauti įvairių sričių ir skirtingų idėjinė pozicijų mokslininkus, siekiančius ugdyti ir plėtoti lietuvių kultūrinį tapatumą.

Iš dalies siekta prisiimti profesionalią atsakomybę už istorinės savimone kūrimą. Istorija, pasak britų istoriko Edwardo Halletto Carro, turi ne tik duoti žmogui žinių apie praeities visuomenę, bet ir padėti jam geriau suvokti savo visuomenės gyvenimą⁶⁹. Iš tikrųjų tarpukario Lietuvos visuomenės švietimas jau buvo siejamas ne tik su mokslo žinių sklaida, bet ir su istorinės atminties, Lietuvos istorinio paveldo, tradicijų puoselėjimu ir kitomis kultūrinio tapatumo ugdymo vertybėmis, istorinės savimone formavimu. Tai atitiko bendras nepriklausomos Lietuvos masinės kultūros modernėjimo tendencijas, o mokslininkų veikla atspindėjo to meto inteligentijos siekius.

Kita vertus, šviečiamoji veikla to meto visuomenėje daugiau sietina su praktine mokslininkų raiškos orientacija, negu su skirtingų mokslų tyrėju, ypač humanitarų metodologinės ar tarpdisciplininės sąveikos tendencijomis. Pritartina nuomonei, kad trečiajame dešimtmetyje istorijos mokslas Lietuvoje dar nebuvo visiškai atitrūkęs nuo romantizmo įtakos, tačiau plečiantis tarptautiniam bendradarbiavimui plito modernus pliuralizmas, Vakarų Europos šalių istoriografijos mokyklos⁷⁰. Tai darė poveikį akademinė istorijos specialistų tyrimams, bet šviečiamajai raiškai tebebuvo itin svarbi patriotinė pozicija. Kuriant patriotinę šalies istorijos koncepciją, stengtasi atsiriboti nuo kaimyninių šalių autorių tendencingumo, įveikti paplitusio pozityvizmo pavojus „tyrinėtoju paskęsti smulkmenose“⁷¹.

Vis daugiau dėmesio buvo teikiama ir istorijos žinių propagavimui platesnei visuomenei, daugiausia mokslininkų straipsnių spausdino jaunimo, taip pat kultūros žurnaluose „Židinys“, „Naujoji Romuva“, „Kultūra“ ir kt.

Viešosios publicistinės raiškos srityje naujuose tyrimuose pagrįstai pažymėtas teisininko ir istoriko Augustino Janulaičio indėlis, nes jis siekė ne tik skleisti

66 Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 259–265.

67 Kilkus, Kęstutis. *Profesorius Steponas Kolupaila*. Vilnius: Valgra, 2002, p. 81.

68 Ten pat, p. 74–76.

69 Carr, Edward Hallett. *Kas yra istorija?* Vilnius: Vaga, 1999, p. 56.

70 Ragauskas, Aivaras. Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2001, t. 19, p. 64.

71 Lasinskas, Povilas. *Istorijos mokslas Vytauto Didžiojo universitete 1922–1940 m.* Vilnius: Vaga, 2004, p. 293.

istorinių šaltinių tyrimais pagrįstas žinias, rašė teisės, ūkio, kultūros istorijos klausimais, bet ir aktualizavo kai kurias svarbias to meto visuomenei XX a. politinės raidos temas. A. Janulaitis, pasak Valdo Selenio, vienas iš pirmųjų spaudoje akcentavo sovietinės Rusijos ir bolševizmo grėsmes Lietuvai⁷².

Atkreiptinas šių dienų tyrėjų dėmesys į tai, kad A. Janulaitis rašė pedagogams ir platesnei visuomenei skirtose periodinėje spaudoje Lietuvos tautinių mažumų istorijos ir palikimo temomis, vertino tai kaip šalies istorijos dalį, siūlė tą tematiką integruoti į švietimo procesą.

Šviečiamoji mokslininkų veikla tarpukario visuomenėje iš dalies tirta ir jau anksčiau minėtų Lietuvos mokslo ir kitų visuomeninių organizacijų istorijos kontekste. Kaip liudija šių dienų mokslinėje spaudoje pateikti tirtų šaltinių duomenys, istorinį šviečiamąjį diskursą nepriklausomos Lietuvos mokslo organizacijose siekta sieti su visuomenei skirtos periodinės, informacinės ir kitos spaudos leidyba, parodų, paskaitų ir kitų renginių organizavimu. Svarbus dėmesys buvo teikiamas jaunimo istorinei savimonei, kultūriniam tapatumui ugdyti, siekiama užmegzti ir plėtoti ryšius su valstybinėmis kultūros ir švietimo įstaigomis, stiprinti jų raiškos galimybes.

A. Gieda pagrįstai akcentuoja svarų istorikų ir kitų humanitarų indėlį kaupiant vertingus užsienio leidinius Lietuvos bibliotekose, formuojant lituanistinę literatūros fondus⁷³. Kita vertus, tyrimų visumos pagrindu tenka konstatuoti tai, kad visuomeninės mokslo organizacijos dar sunkiai derino akademinę specializaciją su istorijos populiarinimo, prieinamumo platesnei visuomenei poreikiais.

Apibendrinant pažymėtina tai, kad socialinės mokslo paskirties sampratų sklaida akademinėje aplinkoje, šviečiamosios raiškos plėtojimo patirtys buvo svarbi XX a. Lietuvos kultūros ir švietimo raidos, modernėjimo dalis, reikšmingas kultūrinio tapatumo stiprinimo ir išsaugojimo pagrindas iki ir po Lietuvos valstybingumo atkūrimo 1990 m., todėl išlieka aktualus mokslo, kultūros raiškos tradicijų ir inovacijų tyrėjams.

Mokslo asmenybių indėlis į Lietuvos kultūrą

Per pastaruosius du dešimtmečius mokslinėje spaudoje pradėta vis daugiau skelbti istorijos duomenų apie tuos žymius Pirmosios Lietuvos Respublikos mokslininkus,

kurių mokslinis ir socialinis palikimas sovietmečiu buvo mažai viešintas arba apskritai nutylėtas. Naujų duomenų istorinių duomenų publikavimas sudarė prielaidas jų sintezei ir mokslo asmenybių indėlio plėtojant kultūrą įvertinimui. Šiuo požiūriu pirmiausia išskirtini susisteminti informaciniai leidiniai, kuriuos parengė mokslo istorijos tyrėjai.

Onos Voverienės knygoje *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai* pristatomos tarptautinio ir savo šalies mokslinio pripažinimo susilaukusių, aktyviai dalyvavusių mokslo organizavimo, ugdymo procese mokslininkų biografijos. Knygoje pateikiama informacija apie mokslinius pasiekimus iš dalies siejama su Lietuvos visuomenės ir jos kultūrinio gyvenimo kontekstu, mokslininkė neapsiriboja vien gamtos ar technikos mokslų elito profesinės veiklos aptarimu, kaip tai neretai būdinga mokslo istorikų tekstuose. Mokslo ir nacionalinio kultūrinio tapatumo tiesiogines sąsajas liudija pristatomos žinios apie Zenono Ivinskio, Juozo Jakšto, Adolfo Šapokos, Prano Dovydaičio, Kazimiero Būgos ir kitų humanitarų kultūrinę veiklą visuomenėje⁷⁴.

Jau anksčiau minėtoje knygoje „Istorijos vėjų pagairėje“ Liberto Klimkos parengto skyriaus „Visuomenės ugdytojų rikiuotė“ tekstas priskirtinas personalijų žinyno žanrui, jame pateikiamos svarbiausios žinios apie asmenis, kurie labiausiai darė įtaką politikos, kultūros ir mokslo tapatumui Lietuvoje⁷⁵. Mokslo ir kultūros sąveikos požiūriu išskirtinos knygoje pristatomos Pirmosios nepriklausomos Lietuvos Respublikos akademinio elito asmenybės, kurios susilaukia vis daugiau dėmesio šių dienų mokslo ir kultūros istoriografijoje.

Pavyzdžiui, profesorius Eduardas Volteris knygoje įvardinamas kaip vienas iš svarbių nepriklausomos Lietuvos aukštojo mokslo kūrėjų, pagrįstai pažymima, kad jo autoritetas padėjo suformuoti archeologinių tyrinėjimų, muziejininkystės, kultūros paminklų apsaugos pamatus valstybės tapimo laikotarpiu. Moksliniuose ir populiariuose leidiniuose jis paskelbė per 400 straipsnių apie lietuvių kalbą, tarmes, tautosaką, papročius, praeities materialinės dvasinės kultūros paminklus, kultūros veikėjus⁷⁶.

Su lietuviybės plėtra pagrįstai siejama Mykolo Biržiškos veikla mokslo ir kultūros sąjūdžių srityse, nurodoma, kad jis buvo vienas iš įsteigtos Lietuvių mokslo draugijos lyderių, dalyvavo kitų visuomeninių kultūros organiza-

72 Selenis, Valdas. Augustinas Janulaitis–novatorius, visuomenininkas ir istorikas. *Edvardas Kriščiūnas*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas, 2015, p. 107–117.

73 Gieda, Aurelijus. *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 417.

74 Voverienė, Ona. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009.

75 Klimka, Libertas, Krikštopaitis, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015, p. 340–411.

76 Ten pat, p. 340–411.

cijų veikloje, dirbo vadovaujama ir pedagoginį universitetinį darbą. M. Biržiška, kaip akcentuojama knygoje, pirmasis iškėlė lietuvių liaudies dainų istoriškumo bruožą, atskleidęs jose senoviškų mitų ir istorinių atspindžių.

Lietuvos kultūros ir mokslo istorijoje dar mažai rašyta apie profesorių Vladą Stanką (Stankevičių) (1884–1968), kuris dėstė teisės, ekonomikos disciplinas Lietuvos universitete Kaune. L. Klimkos ir A. Krikštopaičio leidinyje publikuojamoje informacijoje daugiau dėmesio skirta V. Stankaus užsienyje ir Lietuvoje skelbtiems veikalams apžvelgti, svarbi profesoriaus veikla kultūros ir švietimo institucijose nepriklausomos valstybės kūrimo laikotarpiu yra tik trumpai paminėta.

Kultūros ir mokslo asmenybių veiklos kontekste išskirtinai pažymima fiziko ir etnologo, profesoriaus Igno Končiaus reikšmė kryždirbystės tradicijų tyrimams plėtoti ir paveldo saugojimui. Akcentuojama žinių ir vertybių viešinimo svarba visuomenei ugdyti, – derindamas fiziko, švietėjišką bei visuomeninę veiklą, I. Končius parašė per 300 mokslo populiarinimo straipsnių.

L. Klimkos ir A. Krikštopaičio knygoje taip pat pateikiami duomenys apie lietuvių išeivijos profesūros liuanistinę raišką užsienyje, jos svarbą lietuvybei išlaikyti, išeivijos rašytinio ir kito paveldo pažinimo reikšmę šių dienų Lietuvos visuomenei.

Nors minėtoje knygoje visa faktografinė informacija pateikiama griežtai nesilaikant chronologinio ar tematinio nuoseklumo, tačiau aprašomų epizodų visuma aprėpia svarbiausius mokslo, švietimo ir kultūros faktus, reiškinius. Išskiriamos reikšmingos istorinių asmenybių raiškos sritys, aktualizuojama intelektualiojo palikimo vertė.

Jau pirmaisiais metais po nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimo mokslo istorikai pradėjo rengti ir skelbti atskiriems tarpukario mokslo intelektualams atminti skirtus biografinius leidinius, viešinti jų mokslinius ir publicistinius tekstus, atsiminimus. Skelbiami mokslo asmenybių raiškos duomenys ir jų palikimo tekstai atspindi ne tik akademinės inteligentijos profesinį, bet ir kultūrinį indėlį į Kauno ir viso krašto visuomenės savimonės ugdymo, kultūrinio modernėjimo procesą.

Pažymėtina, kad sovietinio laikotarpio kultūros ir mokslo Lietuvos istoriografijoje visai nebuvo rašoma apie mokslininkus ir dėstytojus, kurie aktyviai dalyvavo nepriklausomos Lietuvos visuomeniniame ar politiniame sąjūdyje, organizacijose. Taip pat neužsimenama apie tuos, kurie pokario metais emigravo, apie šias akademinio elito asmenybes pradėta rašyti tik atgavus nepriklausomybę. Vienas iš tokių intelektualų, visuomenininkų, lietuvių kultūros paveldo puoselėtojų buvo Jurgis Elisonas, kuris dirbo pedagoginį darbą Lietuvos

universitete, Lietuvos žemės ūkio akademijoje, direktoriavo Panevėžio gimnazijose, o pokario metais dėstė Harvardo universitete JAV.

Mokslo istoriko Algimanto Jakimavičiaus sudarytoje knygoje *Jurgis Elisonas* argumentuotai konstatuojama, kad J. Elisonas buvo vienas ryškiausių prieškarinio Lietuvos gamtininkų zoologų, svariai pasidarbavusių populiarinant zoologijos studijas aukštosiose mokyklose, taip pat aktyviai dalyvavusių visuomeniniame, kultūriniame gyvenime, tai siejo su kraštotyrimo darbo plėtojimu, jo paskirties visuomenėje sampratos ugdymu⁷⁷. 1923 m. jis įsteigė Gimtajam kraštui tirti draugiją, 1925 m. padėjo organizuoti Panevėžio muziejų, 1935–1938 m. buvo Lietuvių tautosakos archyvo tarybos pirmininkas. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne yra per dešimt tūkstančių J. Elisono ir jo mokinių užrašytų tautosakos kūrinių, dalį jų mokslininkas paskelbė VDU leidinyje „Tauta ir žodis“, „Mūsų tautosaka“, „Tautosakos darbai, taip pat populiariuose leidiniuose“. Tautosakos rinkimą siejo ir su profesiniais interesais, t. y. su gyvūnų atspindžiais joje, pavyzdžiui, roplių kilme⁷⁸.

Kraštotyriminė ir publicistinė tarpukario Kauno mokslo intelektualų veikla visuomenėje iš dalies atskleidžiama ir kituose mokslo istorikų leidiniuose.

Eglės Makariūnienės parengtoje fiziko ir etnologo profesoriaus Igno Končiaus literatūros rodyklėje pateikta ne tik bibliografinė informacija, bet ir trumpai aprašyti svarbiausi mokslininko veiklos faktai, atkreiptas dėmesys į jo kraštotyriminę publicistiką, pažymima tęstinio straipsnių ciklo „Žemaičių kryžių ir koplytėlių statistika“ svarba⁷⁹.

I. Končiaus etnologinė raiška plačiau aptarta Linos Dzigaitės leidinyje „Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnektos“, biografinėje dalyje akcentuojamas minėto mokslininko dalyvavimas rengiant kultūros paminklų apsaugos įstatymą ir veikla inteligentijos kraštotyriminiame sąjūdyje. Pagrindinis leidinio autorės dėmesys skirtas jo publicistinio kūrinio „Žemaičių šnektos“ teksto analizei, pabrėžiama vaizdinga etnografinė panorama, žemaičių kultūrinė savivoka ir pasaulėvoka. Kauno kultūrinio tapatumo formavimo požiūriu paminėtinas kelionių vadovo po Kauno apylinkes pasirodymas, kurį I. Končius parengė bendradarbiaudamas su K. Avižoniu ir S. Kolupaila⁸⁰.

Trumpai I. Končiaus biografija pristatyta jo atsiminimų rinkinyje, kuris parengtas Lietuvos nacionalinio

77 *Jurgis Elisonas*. Sudarė A. Jakimavičius. Vilnius: Baltic ECO, 1997.

78 Ten pat, p. 87.

79 *Ignas Končius*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Fizikos institutas, 1990

80 Dzigaitė, Lina. *Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnektos“*. Vilnius, 1992.

muziejaus fonduose saugomų rankraščių pagrindu⁸¹. Savo atsiminimuose profesorius rašė apie tai, kad ne tik pamėgo rinkti ir sisteminti duomenis apie liaudies kūrybą, bet ir populiarinti paveldą, stengėsi bendrauti su muziejininkais, kultūros puoselėtojais. I. Končius bendradarbiavo Valstybės archeologijos komisijoje, organizavo čia kursus kraštotyrininkams, kurių renkama etnografinė medžiaga buvo perduodama muziejams.

Mokslo istorikė Eglė Makariūnienė taip pat parengė informatyvų leidinį apie žinomą fiziką Antaną Žvironą, profesoriaus veiklą ir rašytinį palikimą⁸². Nurodomas A. Žvirono bendradarbiavimas žurnale „Kultūra“, Lietuvos gamtininkų draugijos įsteigime ir jos leidžiamame žurnale „Gamta“, „Lietuviškoje enciklopedijoje“. Pateikta knygoje biografinė informacija ir jo tekstai byloja apie mokslininko socialumą, A. Žvironas ne tik skleidė mokslo žinias, bet ir rašė apie mokslo paskirtį visuomenėje.

Tarpukario fiziko, chemiko, valstybės ir visuomenės veikėjo profesoriaus Vinco Čepinskio veikla ir jo autorinis palikimas išsamiai atskleistas Zenono Mačionio ir Jono Čepinskio knygoje. Leidinyje akcentuojamas profesoriaus dalyvavimas steigiant Lietuvos universitetą, rengiant studijų reformas, taip pat jo tarpdisciplininiai ryšiai, bendradarbiavimas su Kauno kultūros veikėjais. Nurodoma, kad V. Čepinskis buvo tarp tų, kurie sumanė leisti Lietuvos praeičiai populiarinti skirtą žurnalą „Mūsų senovė“⁸³.

Biografinėje knygoje pateikta informacija ir skelbiami jo straipsnių tekstai leidžia suvokti šio žinomo mokslininko pozicijas, kurių akiratyje svarbus dėmesys buvo skirtas švietimo tobulinimo klausimams, mokslo žinių sklaidai visuomenėje, žmogaus ir visuomenės santykių tobulinimo svarbai. Publicistinius straipsnius daugiausia spausdino žurnale „Kultūra“, kur išdėstė savo visuomenines ir kritines nuostatas.

Romualdo Baltrušio knygoje *Profesorius Antanas Purėnas* nagrinėjama chemiko organiko, profesoriaus Antano Purėno mokslinė ir pedagoginė veikla universitete, publikuojami amžininkų atsiminimai, taip pat atskleidžiama jo kultūrinė ir šviečiamoji veikla ne tik Kauno, bet ir visos šalies visuomenėje. Remiantis šaltiniais nurodoma, kad profesorius 1925 m. parengė visuomeniniais pagrindais inteligentijos sudarytai Lietuvos kultūros tarybai Liaudies universiteto ir suaugusiųjų kursų programas, skaitė paskaitas visuomenei,

bendradarbiavo su mokytojais. 1929 m. 1929 m jis buvo išrinktas į V kultūros kongreso metu sudarytą Kultūros sąjungos tarybą. Svarbus visuomenei buvo mokslininko dalyvavimas leidybinėje veikloje, A. Purėnas darbavosi 1933 m. pradėtos leisti *Lietuviškosios enciklopedijos* redakcinėje kolegijoje, kurią sudarė VDU profesoriai, o pats išleistuose 9 tomuose iš viso parašė parašė 200 straipsnių⁸⁴. Biografinėje knygoje skelbiami Tado Ivanausko, Jono Dagio ir kiti atsiminimai byloja apie aukšto lygio A. Purėno viešosios raiškos gebėjimus, tolerantišką požiūrį į skirtingų pažiūrų žmones.

Šiuolaikinėje istorinėje literatūroje nemažas dėmesys skirtas visuomenės ir valstybės veikėjo, profesoriaus Stepono Kairio biografijai. Pažymėtina Gedimino Ilgūno knyga, kurioje rašoma ne tik apie jo darbą universiteto Technikos fakultete, bet ir apie ryšius su Kauno akademine aplinka, publicistika. Knygoje pabrėžiama tai, kad profesorius redagavo „Socialdemokrato“ laikraštį, kuriame buvo kritikuojami demokratijos suvaržymai autoritarinio valdymo metu, tačiau jo paties visuomeninės įžvalgos ar pozicijos išsamiau knygoje neanalizuojamos.

Trumpai profesoriaus Stepono Kairio viešoji raiška ir politinės nuostatos aptartos

publicistinėje Juozo Stražnicko knygoje, kurioje panaudoti archyviniai šaltiniai, tarpukario Kauno akademinės bendruomenės narių atsiminimai⁸⁵. Pagrindinis dėmesys šiame leidinyje taip pat skirtas S. Kairio inžinieriaus ir mokslinei veiklai apibūdinti.

Technikos mokslų ir technologijos istorijos tyrėjų panoramoje išskirtinos publikacijos, kurios skirtos profesoriaus Prano Jodelės atminimui įprasinti. 1971 m. jo šimtosioms gimimo metinėms pagerbti buvo išleista proginė autorių kolektyvo knyga *Pranas Jodelė*, kurios pagrindu 1996 m. buvo pakartotinai išleistas papildytas leidinys⁸⁶. Plačiau kolektyviniame leidinyje pristatoma mokslinė ir pedagoginė P. Jodelės veikla universitete statybinių medžiagų gamybos ir panaudojimo srityse, taip pat profesinė publicistika. Jis redagavo pirmuosius žurnalo „Technika“ numerius, dalyvavo periodinių leidinių „Technika ir ūkis“, „Energetikos Komiteto darbai“ leidyboje, rašė kitoje spaudoje statinių projektavimo ir statybos klausimais. Pagrįstai pažymėta, kad daug dėmesio šis mokslininkas teikė lietuviškosios techninės terminijos formavimui, lietuvių kalbos puoselėjimui,

81 Končius, Ignas. *Mano eitis kelias*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016.

82 *Antanas Žvironas. Straipsniai, laiški, atsiminimai*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius: Mokslo aidai, 1999.

83 Mačionis, Zenonas, Čepinskis, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslo, 1992, p. 23.

84 Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008, p. 81.

85 Stražnickas, Juozas. *Žygis. Steponas Kairys–inžinierius, mokslininkas, kūrėjas*. Kaunas: Technologija, 1999, p. 209.

86 *Profesorius Pranas Jodelė*. Sudarė J. Jodelė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

švietimo pažangai ir jaunimo ugdymui. Neabejotina, kad tai buvo svarbios prielaidos lietuvių techninės inteligentijos kultūriniam tapatumui formuoti.

Apie P. Jodelės asmenybės savybes, profesoriaus ryšius su akademinė inteligentija liudija knygoje publikuojami jo kolegų ir studentų atsiminimai. Štai Steponas Kolupaila P. Jodelę apibūdina kaip retos energijos, kita vertus, kuklų, tolerantišką žmogų, ugdžiusi pagarbią akademinę aplinką⁸⁷.

Praeito dešimtmečio pabaigoje nepriklausomoje Lietuvoje išleisti du leidiniai, kurie liudija apie siekį įamžinti žymaus Lietuvos geografo, visuomenininko, profesoriaus Kazio Pakšto biografinį pasakojimą. Pirmiausia buvo pakartotinai išleista žinomo tarpukario Kauno literatūrologo Juozo Ereto užsienyje jau skelbta knyga *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*, kuri atskleidžia K. Pakšto biografijoje ne vien kaip katalikiškosios inteligentijos sąjūdžio veikėją, bet, remiantis prieinamais autoriui šaltiniais ir jo aplinkos žmonių atsiminimais, pristato jo įvairiapusišką raišką ir samprotavimus⁸⁸.

Istoriografijai vertingi minėtoje knygoje pateikti duomenys apie Kazio Pakšto bendravimą su Steponu Kolupaila, Pranu Kuraičiu ir kitais Kauno akademinės visuomenės lyderiais ir nariais, akademinio elito įtaką įvairiose kultūrinio gyvenimo srityse.

Kitos knygos apie K. Pakštą autorius Vygintas Bronius Pšibilskis siekė panaudoti visus Lietuvoje ir užsienyje turimus šaltinius ir praplėsti biografijos žinias apie žymaus geografo idėjas ir pastangas įgyvendinti savo projektus⁸⁹. Knygoje K. Pakštas pagrįstai pristatomas kaip profesionalios geografijos plėtojimo Lietuvoje lyderis, pateikiami duomenys apie Lietuvos ežerotyros, Baltijos jūros fizinės geografijos, Lietuvos kartografijos ir kitus jo darbus. Itin šiuolaikiškai yra aktualūs knygoje aptariami K. Pakšto pasisakymai apie aukštojo mokslo ir jos bendruomenės stiprinimo svarbą Lietuvos kultūrai, šalies prezentacijai, tarptautiškumui plėtoti. Mokslo ir kultūros sąveikos perspektyvos Lietuvos visuomenei vienyti tapo viešų diskusijų objektu „Naujosios Romuvos“ klubo ir kitoje publicistikoje. K. Pakštas, akcentuojama monografijoje, buvo Baltijos šalių suartėjimo skatinimo šalininku, tai pirmiausia buvo siejama su kultūrinių ryšių plėtojimu, vadinamojo Baltoskandijos regiono šalių kultūrinių ryšių, jų bendrųjų raidos bei paveldo ypatumų sklaida⁹⁰.

87 Ten pat, p. 121–122.

88 Eretas, Juozas. *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*. Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2002.

89 Pšibilskis, Vygintas, Bronius. *Kazys Pakštas: tarp vizijų ir realybės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.

90 Ten pat, p. 102.

Gana daug mokslinėje spaudoje rašyta apie vieną iš žymiausių Lietuvos teisės teorijos specialistų, pedagogą ir visuomenės veikėją Mykolą Römerį. Pažymėtini teisės istoriko Mindaugo Maksimaičio darbai, kuriuose išsamiai nagrinėtos jo teisinės nuostatos, pateikti svarbiausi biografijos duomenys⁹¹.

M. Römerio santykiai su akademinė bendruomene plačiau analizuoti Jovitos Jankauskienės straipsnyje, kuriame autorė panaudojo Vytauto Didžiojo universiteto senato posėdžių protokolus, universiteto rankraščius ir leidinius⁹².

Autorė argumentuotai pažymi, kad 1927 m. jau pirmą kartą išrinktas rektoriumi M. Römeris atsiskleidė kaip įvairiapusiška asmenybė, puikus organizatorius, visuomeniškas žmogus, todėl buvo kviečiamas į viešus renginius, dalyvavo įvairių organizacijų akcijose. Rektoriumi jis buvo renkamas dar du kartus (1933, 1936 m.), per visus rektoriavimo metus siekė lavinti ne tik studentiją, bet ir platesnę visuomenę, norėjo, kad universitetas taptų Kauno ir visos šalies kultūros centru. Rektorius pasižymėjo akademinė tolerancija, akcentavo mokslo ir kultūros organizacijų svarbą visuomenei, pats skaitė viešas paskaitas⁹³.

Tarp Kauno technologijos universiteto šio amžiaus pradžioje išleistų leidinių mokslo raidos ir ypač jo asmenybių kultūrinio visuomeniško tematika pažymėtina Juozo Leonavičiaus monografija apie žymaus teisininko, sociologo, visuomenės veikėjo, profesoriaus Petro Leono veiklą. Esminis dėmesys knygoje skirtas profesoriaus indėliui į Teisių fakulteto ir universitetinių studijų organizavimą, šalia to informatyviai pristatoma jo publicistika žurnaluose „Varpas“, „Logos“, „Kultūra“⁹⁴.

Nurodoma, kad pastarajame žurnale P. Leonas paskelbė net 23 straipsnius istorinės atminties įprasminimo, Lietuvos kultūros plėtojimo ir kitais aktualiais to meto visuomenei klausimais. 1933–1938 m. profesorius buvo žurnalo „Kultūra“, kuriame aktyviai bendradarbiavo dalis Kauno mokslininkų, vyriausiasis redaktorius ir nuosekliai formavo leidinio kryptingumą, daug dėmesio skirdamas naujiems kultūros reiškiniams nagrinėti. Remdamasis šaltinių visuma, monografijos autorius pagrįstai konstatuoja, kad minėtas žurnalas atstovavo laisvos humanitarinės minties kryptingumui, skleidė mokslinį

91 Maksimaitis, Mindaugas. *Mykolas Romeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras, 2006, Maksimaitis, Mindaugas. *Mykolo Romerio kelias į pilietiškumą*, Vilnius: Justitia, 1996 ir kt.

92 Jankauskienė, Jovita. Maišto kultūra Kauno literatų bohemiškosios saviemonės kontekste 1919–1940. *Istorija*, 2013, nr. 2, p. 183–206.

93 Ten pat, p. 187.

94 Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas–Lietuvos sąjūdinė*. Kaunas: Technologija, 2002, p. 437.

pasaulėvaizdį ir buvo svarbus Lietuvos kultūriniame gyvenime⁹⁵. Biografinėje knygoje taip pat išspausdinti kai kurie atrinkti tarpukario spaudoje viešinti P. Leono straipsniai kultūros plėtojimo, inteligentijos viešosios raiškos ir kitais klausimais, kurie yra naudingi kultūrinio visuomenės ugdymo siekiams suvokti.

Svarbus tarpukario laikinosios sostinės mokslininkų humanitarų indėlis plėtojant nepriklausomos Lietuvos kultūrą istoriografijoje dar nėra išsamiai išnagrinėtas, tačiau naujose monografijose jau tirtas ir įvertintas dalies išskilių asmenybių kultūrinės veiklos vaidmuo.

Mokslininko ir aktyvaus kultūrininko Mykolo Biržiškos indėlis į visuomenės dvasinį gyvenimą visapusiškai atskleista Vyginto Broniaus Pšibilskio knygoje, ji parengta remiantis rankraštiniu ir publicistinio palikimo analize⁹⁶. Monografijoje pateikti duomenys byloja apie reikšmingą profesoriaus M. Biržiškos dalyvavimą Lietuvos visuomenės ir kultūros organizacijose, tarptautinių kultūrinių ryšių plėtroje. Taip pat svarbus dėmesys skirtas jo idėjinėms nuostatomis, pažymima, kad jis buvo suklaidintas sovietinės propagandos, todėl siekė plėtoti kultūrinius ryšius su Sovietų sąjunga ir propagavo sovietinės kultūros gyvenimą. Pasak knygos autoriaus, „Pakliuvę į stalininės propagandos pinkles, Sovietų sąjungos kultūros ir kitais laimėjimais žavėjosi ne tik Lietuvos, bet ir Vakarų intelektualai“⁹⁷. Iš dalies tai paaiškinama sustiprėjusiu nacistinės Vokietijos agresyvumu.

Mokslo ir kultūros sąveikos bei jos formuojamo kultūrinio tapatumo istorijai suvokti naudinga itin informatyvi Vlodo Žuko knyga, skirta vienam iš aktyviausių tarpukario Lietuvos sostinės akademinės inteligentijos visuomenininkų – Vaclovui Biržiškai⁹⁸. Knygoje, remiantis rankraštiniais ir skelbtais duomenimis, atskleidžiamas profesoriaus Vaclovo Biržiškos dalyvavimas Lietuvos kultūros sąjungos ir kitų organizacijų veikloje, dėmesys kultūros paminklų apsaugai, knygų leidybai, bibliotekų būklei ir kt. Mokslo ir kultūros istoriografijai svarbūs knygoje analizuojami mokslinės ir mokslo populiarinimo literatūros leidybos organizavimo klausimai, kurie buvo V. Biržiškos akiratyje.

Minėtoje monografijoje pateiktas išsamus „Lietuviškosios enciklopedijos“ leidybos organizavimo aprašymas, atskleidžiama skirtingų idėjinų nuostatų, t. y. katalikiškosios ir liberaliosios, mokslininkų konsolidacija

bendram projektui įgyvendinti, asmeninis V. Biržiškos indėlis šioje visos tautos kultūriniam ugdymui reikšmingoje leidybinėje veikloje. Pažymėtina, kad V. Biržiškai skirtoje monografijoje aptarti leidybinio darbo sunkumai, mokslinės inteligentijos sąveikos ypatybės, pateikti argumentuoti kultūrinės veiklos pasiekimų ir nesėkmių vertinimai.

Aldonos Vasiliauskienės knygoje, skirtoje Lietuvos universiteto Teologijos–filosofijos fakulteto profesoriaus Prano Dovydaičio gyvenimui ir veiklai aptarti, yra nurodyti sociokultūrinio požiūriu svarbūs faktai ir vertinimai apie jo siekius integruoti krikščioniškosios pasaulėžiūros nuostatas įvairiose kultūros srityse⁹⁹. Tai pirmiausia argumentuotai siejama su publicistine veikla, pavyzdžiui, pažymima, kad P. Dovydaitis bendradarbiavo su studentų Ateitininkų organizacija ir spauda, o pats skirtingu laiku redagavo apie 40 žurnalų ir laikraščių. Pasak autorės, P. Dovydaitis ženkliai prisidėjo prie katalikiškos spaudos organizavimo ir plėtojimo, darė įtaką visuomenės ugdymui, tačiau ši jo publicistinė veikla nėra išsamiau knygoje nagrinėjama. Mokslo istorijai išlieka aktualūs knygoje paskelbti informatyvūs priedai: P. Dovydaičio gyvenimą ir idėjines pozicijas atspindintys jo parašyti spaudoje publikuoti tekstai, atsiminimai apie profesorių, jo korespondencija ir kt. Pažymėtinas leidinyje viešinamas Algirdo Gaižučio pranešimo tekstas apie pozityvų religijos ir mokslo sąveikos vertinimą P. Dovydaičio publicistikoje, kuris buvo skaitytas konferencijoje, skirtoje 110-osioms jo gimimo metinėms paminėti¹⁰⁰.

Verta paminėti tai, kad išeivijoje P. Dovydaičio publicistinė veikla ir kūryba buvo išsamiau nagrinėta Juozo Girniaus monografijoje, kuri pakartotinai išleista ir Lietuvoje¹⁰¹.

Nors autorius nurodė, kad daugelis šaltinių jam buvo neprieinami, tačiau remtasi vertingais P. Dovydaičio buvusių bendradarbių atsiminimais ir pateikta išsami informacija apie jo gyvenimą bei veiklą, gausiai cituojama tarpukario Lietuvos periodinė spauda, kurioje rašė P. Dovydaitis. J. Girniaus monografijoje akcentuojamas jo publicistikos akademiškumas, siekis viešinti mokslo žinias visuomenėje, atskleidžiamas profesoriaus indėlis įkuriant žurnalus „Lietuvos mokykla“ (1918), „Kosmos“ (1920), „Logos“ (1921), „Soter“ (1924), „Naujoji vaidilutė“ (1921). Knygoje pateikta įdomi ir aktuali šių dienų požiūriu P. Dovydaičio diskusija su skaitytojais, kitais

95 Ten pat, p. 498.

96 Pšibilskis, Vygintas, Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.

97 Ten pat, p. 265.

98 Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

99 Vasiliauskienė, Aldona. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius: Regnum fondas, 2001.

100 Ten pat, 327.

101 Girnius, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.

leidėjais ir autoriais. Profesorius, monografijos autoriaus nuomone, siekė ne tik krikščioniškų vertybių sklaidos, bet ir dialogo su visuomene švietimo, ugdymo klausimais. Monografijoje pateikti duomenys byloja, kad P. Dovydaitis pasisakė prieš religijos dėstymo pašalinimo iš mokyklų projektus, tačiau vengė „propagandinės aistros“¹⁰². Knygoje pateikti biografiniai duomenys naudingi šių dienų tyrėjams, siekiant visapusiškai įvertinti Prano Dovydaičio indėlį nepriklausomos Lietuvos kultūros plėtrai, inteligentijos bendradarbiavimo skatinimui.

Aldono Pupkio monografijoje *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“* nagrinėjama žymaus Lietuvos kalbininko Juozo Balčikonio veikla ir jos reikšmė¹⁰³. J. Balčikonio ryšiai su Kauno universitetine aplinka yra trumpai paminėti tiek, kiek tai siejasi su esminiu knygos tematinio aspektu – didžiojo „Lietuvių kalbos žodyno rengimu, akcentuojama pamatinė žodyno reikšmė lietuvių kultūrai, aptariamai istoriniai ir teoriniai žodyno rengimo klausimai.

Paminėtina, kad Aldonas Pupkis ir Jonas Palionis nepriklausomos Lietuvos kalbininkų spaudoje paskelbė apžvalginių istorinių straipsnių, kuriuose tirtas universiteto mokslininkų dalyvavimas tarpukario Kaune įsteigtoje Lietuvių kalbos draugijos veikloje, lietuvių kalbos norminimo projektai ir pradėti darbai¹⁰⁴. Autoriai akcentuoja Prano Skardžiaus pastangas ir indėlį į bendrinės lietuvių kalbos vartojimo kultūros plėtojimą, atskleidžia universiteto inteligentijos veiklos svarbą šioje srityje. Prano Skardžiaus akademinės raiškos duomenys iš dalies pateikti Alberto Rosino sudarytoje knygoje¹⁰⁵.

Universitetinės Kauno bendruomenės elito meninė kūryba taip pat susilaukia paveldo tyrėjų dėmesio, pirmiausia meno istorikų darbuose. Skirmanto Valiulio ir Stanislovo Žvirgždo knygoje „Fotografijos slėpiniai“ pažymimas hidrologo Stepono Kolupailos indėlis į fotografijos istoriją, profesorius pradėjo publikuoti spaudoje spalvotas fotografijas, taip pat telkė fotografų bendruomenę, tačiau autoriai pripažįsta, kad jo palikimas dar nėra reikiamai įvertintas¹⁰⁶. Remiantis šaltiniais pažymima, kad 1932 m. buvo įregistruota Lietuvos fotomėgėjų sąjunga, kurios pirmininku buvo išrinktas

S. Kolupaila, o 1933 m. pabaigoje Kaune buvo organizuota pirmoji fotomėgėjų paroda, kurioje dalyvavo 44 fotografai mėgėjai. Taip pat nurodoma, kad 1937 m. vasario mėn. vykusioje fotomėgėjų parodoje ypatingas pagyrimas už etnografines nuotraukas buvo pareikštas profesoriui Ignui Končiui¹⁰⁷. Fotografija tapo svaria lietuvių visuomenės, inteligentijos kultūrinio tapatumo simbolizavimo ir sklaidos priemone. Ji vis daugiau buvo siejama su vieša publicistine raiška, tad jos interpretacija galėtų būti artima ir platesniam socialinių idėjų istorijos tyrimų kontekstui.

Išskirtinai pažymėtina Margaritos Matulytės ir Agnės Narušytės didelės apimties monografija, kurioje pirmą kartą imtasi ne tik susisteminti skirtinguose fonduose saugomų rašytinių ir ikonografinių šaltinių duomenis, pateikti jų meniškumo vertinimus, bet ir susieti fotografijos istorijos ypatumus su Lietuvos visuomenės bei jos kultūros raidos kontekstu, pateikti naujas šių sąsajų interpretacijas¹⁰⁸.

Knygos autorės pateikia vertingų duomenų ir vertinimų apie kai kurių Lietuvos mokslininkų indėlį fotografijos kūryboje tarpukario metais. Visų pirma pastebėtina tai, kad knygoje pagrįstai akcentuojama to meto intelektualų propaguojama liaudies kultūros paveldo išsaugojimo svarba, dėmesys kraštotyrai ir kraštotyros fotografijai. Tai siejama su kultūrinio tapatumo ugdymo pagrindu, formuojama etnografijos, liaudies kūrybos nykstančio paveldo fiksavimo ir dokumentavimo metodika. Šalia kitų liaudies kultūros paveldo tyrėjų, yra išskirtinai nurodomas profesorius Ignas Končius, kurio propaguojami kraštotyros darbai buvo siejami su informacijos apie paveldą tikslumu, jo apibrėžtos paveldosauginės idėjos atitiko tarptautinius to meto liaudies kultūros tyrimų principus. Jo gausią organizuotų ekspedicijų metu surinktos kraštotyros medžiagos ir informacijos apie ją dalį sudarė fotografijos¹⁰⁹.

Moderniosios fotografijos formavimosi ir raidos tendencijos Lietuvoje iš dalies siejamos su periodinės spaudos plėtra. Šiuo požiūriu išskirtinai vertinamas žurnalo „Naujoji Romuva“ iliustravimas. Pasak knygos autorių, šio žurnalo jaunosios kartos kartos publicistinės gairės skatino įvairialypę kultūros sričių, taip pat ir fotografijos meno diskursą¹¹⁰. Informacinė ir meninė vaizdų dermė, jos reikšmė minėto žurnalo turinio sklaidai leidžia monografijoje daryti išvadą, kad iliustracijos buvo ne tik

102 Ten pat, p. 513–514.

103 Pupkis, Aldonas. *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.

104 Pupkis, Aldonas. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius. *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2–3; Palionis, Jonas. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 8–9.

105 Rosinas, Albertas. *Pranas Skardžius. Gyvenimas ir darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011.

106 Valiulis, Skirmantas, Žvirgždas, Stanislovas. *Fotografijos slėpiniai*. Vilnius: Lietuvos fotomeninkų sąjunga, 2002.

107 Ten pat, p. 87.

108 Matulytė, Margarita, Narušytė, Agnė. *Camera obscura. Lietuvos fotografijos istorija 1839–1945*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.

109 Ten pat, p. 347.

110 Ten pat, p. 420.

žurnalinio pranešimo dalis, bet fotografijos kaip meno brandintoja.

Kaip minėta anksčiau, šiame žurnale taip pat kituose kultūros periodiniuose leidiniuose aktyviai bendradarbiavo Lietuvos mokslininkai, jų indėlis fotografijos istorijoje taip pat įvardytas. Fotografijos istorijai skirtoje knygoje pabrėžiama profesoriaus Stepono Kolupailos publikuotų nuotraukų meninė ir informacinė vertė, ypač reikšmingomis istoriniu požiūriu nurodomos dokumentinės-reportažinės spalvotos fotografijos, kuriose siekta fiksuoti modernėjančią nepriklausomą Lietuvą¹¹¹.

Verta paminėti tai, kad pats S. Kolupaila ir kiti tarpukario intelektualai užfiksuoti taip pat vieno iškiliausiu XX a. mokslininkų, biologo Pranciškaus Baltraus Šivickio nuotraukose ir mėgėjiškuose filmuose. Apie šiuos jo pomėgius palyginus neseniai pradėjo pirmiausia rašyti mokslo istorikai, pavyzdžiui, tai buvo trumpai nurodyta Algimanto Jakimavičiaus sudarytoje knygoje, skirtoje P. B. Šivickio gyvenimui ir veiklai nušviesti¹¹².

Apie P. B. Šivickio mėgėjiškų filmų palikimą vertinigus pranešimus ir straipsnius paskelbė mokslo istorikė Laima Petrauskienė¹¹³. Autorė nurodo, kad sovietmečiu iš mokslinio darbo nušalintam tyrėjui buvo pavojinga propaguoti savo filmus, kuriuose užfiksuoti žinomi nepriklausomos Lietuvos politikai, kultūros ir mokslo asmenybės, todėl apie šią kino dokumentiką žinojo tik artimiausi mokslininko aplinkos žmonės ir taip išsaugojo šį palikimą. L. Petrauskienė, bendradarbiaudama su muziejininkais ir kitais akademinės inteligentijos aplinkos žmonėmis, identifikavo filmuotos medžiagos siužetuose užfiksuotus Stasio Šalkauskio, Jono Šimkaus, Stepono Kolupailos ir kitus unikalius kadrus. Naujai sukomponuotus Pranciškaus Baltraus Šivickio kino filmus apie tarpukario Lietuvos mokslininkų, menininkų ir kitų kūrėjų neformalaus bendravimo epizodus Laima Petrauskienė pristatė 1918 metų kovo 29 dieną Lietuvos kultūros tyrimų institute vykusioje mokslo istorijai ir filosofijai skirtoje konferencijoje.

Apibendrinant skelbtų darbų visumą, pažymėtina tai, kad didelę dalį biografinio pobūdžio darbų parengė Vilniaus universiteto, Kauno technologijos universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkai, kurie savo institucijų raidą sieja su tarpukario Kauno universiteti-

ne bendruomene, išsamiau ar mažiau atskleidžia šios bendruomenės elito sociokultūrinius ryšius. Vis dėlto proginiuose ar apžvalginuose universitetų leidiniuose ši informacija iš esmės visai nepateikiama arba aptariama itin fragmentiškai.

Pavyzdžiui, naujesniame reprezentatyvios knygos *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai* leidime, kaip ir ankstesniuose, viešojo tarpukario Kauno akademinės inteligentijos veikla yra visai nepaminėta, tad nepriklausomos Lietuvos universiteto paskirtis atskleidžiama tik itin specializuotai ar net imanentiškai, – aprašoma universiteto struktūros, personalo, studijų ir mokslo organizavimas ir kaita¹¹⁴.

Leidinyje *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto* šalia studijų ir mokslo istorijos iš dalies akcentuojama tai, kad Vytauto Didžiojo universitetas tarpukario metais tapo intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centru, tačiau visame leidinio tekste apsiribojama studentų organizacijų visuomeninės ir kultūrinės raiškos apžvalga¹¹⁵.

IŠVADOS

1. Nuo 1990 m. Lietuvos mokslinėje spaudoje pradėta tyrinėti ir skelbti istorijos duomenis apie tuos žymius Pirmosios Lietuvos Respublikos aukštųjų mokyklų mokslininkus, jų mokslinį ir visuomeninės raiškos palikimą, kurie sovietmečiu buvo mažai viešinti arba apskritai nutylėti. Monografijose ir studijose specialiai nagrinėta Igno Končiaus, Antano Žvirono, Vinco Čepinskio, Prano Jodelės, Kazio Pakšto, Mykolo Römerio, Petro Leono, Mykolo ir Vaclovo Biržiškų, Prano Dovydaičio ir kitų tarpukario Kauno akademinės bendruomenės elito atstovų mokslinė, pedagoginė ir visuomeninė veikla. Biografiniuose darbuose pateikti duomenys ir vertinimai byloja apie svarų individualų ir jų kurtų organizacijų, indėlių į kultūrinį gyvenimą, siekius ugdyti nepriklausomos Lietuvos visuomenę. Tuo akcentuotinas šių dienų kultūros istoriografijos faktografinio turinio naujumas ir jo svarba kultūros istoriografijai plėtoti.

2. Šių dienų istorikai pradėjo išsamiau nagrinėti akademinės lietuvių inteligentijos idėjines nuostatas ir kultūrinės raiškos kryptingumą, kurie atspindėjo profesūros siekius lietuvybei ir tautinei kultūrai valstybėje stiprinti, visuomenės narių savimonės perspektyvas

¹¹¹ Ten pat, p. 447.

¹¹² *Pranciškus Baltrus Šivickis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.

¹¹³ Petrauskienė, Laima. Dar kartą apie akademiko P. B. Šivickio filmus. *Mokslas ir technikos raida Lietuvoje*. Vilnius: Technika, 2007, p. 131–141; Petrauskienė, Laima. Lietuvos intelektualai akademiko P. B. Šivickio 1928–1934 m. mėgėjiškuose filmuose. *Historia et sapientia*. Vilnius: Naujoji Romuva, 2011, p. 275–288.

¹¹⁴ *Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012, p. 706–743.

¹¹⁵ *Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 75–92.

siejo su jos kultūros plėtra, kuri turėjusi remtis lietuvių tautos tradicijomis, istorijos suvokimu, lietuvių kalbos puoselėjimu. Lietuvių kultūrinio tapatumo formavimo idėjinį pagrindą dalis profesūros siejo su katalikiškumu, kai kurie ir su senosios pagoniškos kultūros ištakomis. Aukštųjų mokyklų mokslininkų dalyvavimas Pirmosios Lietuvos Respublikos kultūros gyvenime iš dalies nagrinėtas pastarųjų metų mokslo, meno, taip pat literatūros istorijos tyrėjų monografijose ir studijose, kurios išplečia istoriografijos žinias ir vertinimus apie Lietuvos nacionalinio kultūrinio tapatumo formavimą per valstybės nepriklausomybės metus. Tyrimai atskleidžia universiteto mokslininkų rūpestį kultūros institucijų veiklos finansavimo, kultūros paveldo išsaugojimo ir jo sklaidos reikalais.

3. Naujoje mokslo ir kultūros istoriografijoje skelbti duomenys argumentuotai byloja apie tai, kad XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje Vytauto Didžiojo universitete ypač ryškėjo pakilimas, kurį sąlygojo nauja Lietuvoje užaugusi ir užsienyje pasitobulinusi dėstytojų ir mokslininkų karta. Būtent pastarieji plėtojo mokslinę ir populiarią spaudą, skatino formalios ir neformalios kultūrinės veiklos visuomenėje aktyvėjimą. Akademinės inteligentijos įtaka laikinosios sostinės ir visos to meto Lietuvos visuomenės dvasinei kultūrai ugdyti, kaip

pagrįstai konstatuojama mokslo ir kultūros istorikų literatūroje, sietina su tiesioginiu dalyvavimu skirtingose kultūros ir mokslo organizacijose, periodinės spaudos formavime taip pat su tuo, kad akademinis elitas buvo tarp svarbiausių *Lietuviškosios enciklopedijos* redaktorių, populiarių knygų sudarytojai, darbų vertintojai, premijų steigėjai ir skyrėjai.

4. Kritiškai vertintina tai, kad mokslininkų kultūrinio visuomeniškumo istorinė reikšmė dar mažai įvertinta sintetiniuose ar apžvalginuose universitetų istorijos leidiniuose, nors ta patirtis aktuali šių dienų kultūros plėtojimo praktikai. Kultūrinė veikla padėjo telkti pačią tarpukario Lietuvos akademinę bendruomenę, tobulinti jos socialinius ryšius, tačiau nėra visapusiškai ir išsamiai išnagrinėti bei įvertinti formalios bei neformalios mokslininkų konsolidacijos galimybių ypatumai, kultūrinės ir visuomenės šviečiamosios veiklos reikšmė.

5. Dar itin fragmentiškai atskleisti ir įvertinti profesūros ir studentijos kultūrinės sąveikos ypatumai, tai kelia studentijos kultūrinės savimonės ir ja paremtos veiklos interpretavimo problemas. Iš dalies tik bendrais bruožais aptariama pedagoginė profesūros įtaka ar personalijų profesiniai poveikiai studentams, daugiau specializuotai nagrinėjami kai kurių idėjinių nuostatų poveikiai ar studentų organizacijų veikla.

LITERATŪRA

- ALEKSANDRAVIČIUS, Egidijus. Istoriografinės problemos. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, p. 39–52.
- Alma Mater Vilnensis. Vilniaus universiteto istorijos bruožai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.
- ANDRIJAUSKAS, Antanas. Istorinės atminties virsmas ir medijos: vertybių hierarchijos konfliktas. *Nacionalinis tapatumas medijų kultūroje*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011, p. 202–203.
- Antanas Žvironas. Straipsniai, laiški, atsiminimai*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius: Mokslo aidai, 1999.
- BALČIUS, Jonas. *Dorovinio Lietuvių identiteto prigimtis ir prasmė*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2005.
- BALTRUŠIS, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008.
- BRAZAUSKAS, Juozas. Juozo Keliuočio drama. Vilnius: Margi raštai, 2017.
- CARR, Edward Hallett. *Kas yra istorija?* Vilnius: Vaga, 1999, p. 56.
- DZIGAITĖ, Lina. *Ignas Končius ir jo „Žemaičių šnektos“*. Vilnius, 1992.
- EIDINTAS, Alfonsas. *Antanas Smetona: politinės biografijos bruožai*. Vilnius: Mintis, 1990.
- ERETAS, Juozas. *Kazys Pakštas: tautinio šauklio odisėja*. Vilnius: Pasviręs pasaulis, 2002.
- GAIGALAITĖ, Aldona. Kultūros bendrovės veikla Lietuvoje. *Iš lietuvių kultūros istorijos*, t. 3. Vilnius, 1961, p. 244–256.
- GIEDA, Aurelijus. *Manifestuojanti Kleja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
- GINEVIČIUS, Romualdas, NAKAS, Algimantas. Žurnalo „Mokslo ir technikos raida“ leidybos poreikio ir galimybių analizė. *Mokslo ir technikos raida*. 2009, nr. 1, p. 5–27.
- GIRNIUS, Juozas. *Pranas Dovydaitis*. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017.
- Historia et Sapientia*. Sudarė J. A. Krikštopaitis, R. Juzefovičius. Vilnius: Naujoji Romuva, 2011.
- Ignas Končius*. Sudarė E. Makariūnienė. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Fizikos institutas, 1990.
- ILGŪNAS, Gediminas. *Steponas Kairys*. Vilnius: Vaga: 2002.
- JANKAUSKIENĖ, Jovita. Maišto kultūra Kauno literatūroje bohemiškosios savimonės kontekste 1919–1940. *Istorija*, 2013, nr. 2, p. 59–71.
- JANKAUSKIENĖ, Jovita. Mykolas Römeris – Vytauto Didžiojo universiteto rektorius. *Darbai ir dienos*, 2010, nr. 53, p. 183–206.
- JANKEVIČIŪTĖ, Giedrė. *Dailė ir valstybė: dailės gyvenimas Lietuvos respublikoje*

- 1918–1940. Kaunas : Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus, 2003.
- Juožas Keliuotis ir literatūros dinamikos problemos. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.
- Jurgis Elisonas. Sudarė A. Jakimavičius. Vilnius: Baltic ECO, 1997.
- JUŠKA, Albertas. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
- JUZEFovičius, Romualdas. *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos 1918–1940*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2007.
- KASTANAUSKAITĖ, Laima. *Lietuvos inteligentija masonų ir paramasoniškose organizacijose (1918–1940)*. Vilnius: Vaga, 2008.
- KILKUS, Kęstutis. *Profesorius Steponas Kolupaila*. Vilnius: Valgra, 2002.
- KLIMKA, Libertas, KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Istorijos vėjų pagairėje: Lietuvos mokslo ir švietimo raidos bruožai*. Vilnius: Didakta, 2015.
- KRIKŠTOPAITIS, Juozas Algimantas. *Išmintis atsiverianti pažinimo kelyje*. Vilnius: Mintis, 2013.
- KUZMICKAS, Bronislavas. *Vertybės kultūrų kontekstuose*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
- LEONAVIČIUS, Juozas. *Petras Leonas–Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002.
- Lietuvos istorija*, t. 10, d. 2, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2015.
- MAČIONIS, Zenonas, ČEPINSKIS, Jonas. *Profesorius Vincas Čepinskis*. Vilnius: Mokslas, 1992.
- MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1940 m.* Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2005.
- MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mykolas Romeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
- MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mykolo Romerio kelias į pilietišumą*, Vilnius: Justitia, 1996.
- MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
- MATULYTĖ, Margarita, NARUŠYTĖ, Agnė. *Camera obscura. Lietuvos fotografijos istorija 1839–1945*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2016.
- Nuo Aukštųjų kursų Kaune iki Kauno technologijos universiteto*. Kaunas: Technologija, 1997.
- PALIONIS, Jonas. Pranas Skardžius ir lietuvių kalbos kultūra. *Gimtoji kalba*, 1990, nr. 8–9.
- PETRAUSKIENĖ, Laima. Dar kartą apie akademiko P. B. Šivickio filmus. *Mokslo ir technikos raida Lietuvoje*. Vilnius: Technika, 2007, p. 131–141; PETRAUSKIENĖ, Laima. Lietuvos intelektualai akademiko P. B. Šivickio 1928–1934 m. mėgėjiškuose filmuose. *Historia et sapientia*. Vilnius: Naujoji Romuva.
- PIVORAS, Saulius. VDU profesoriai ir studentai intelektualinio ir kultūrinio gyvenimo centre. *Vytauto didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002. p.111–124.
- Pranciškus Baltrus Šivickis*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004.
- Prezidentas Antanas Smetona: raštai, kalbos darbai*. T. 6, Vilnius: Mokslotyros institutas, 2019.
- Profesorius Pranas Jodelė*. Sudarė J. Jodelė. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- PŠIBILSKIS, Vygintas, Bronius. *Kazys Pakštas: tarp vizijų ir realybės*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2003.
- PŠIBILSKIS, Vygintas, Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- PUPKIS, Aldonas. *Juozas Balčikonis ir jo didysis „Lietuvių kalbos žodynas“*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- PUPKIS, Aldonas. Lietuvių kalbos draugija per šešis dešimtmečius. *Gimtoji kalba*, 1995, nr. 2–3.
- RAGAUSKAS, Aivaras. Keletas pastabų dėl istorijos metodologijos tarpukario Lietuvoje. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*. T. 19. 2001, p. 59–69.
- ROSINAS, Albertas. *Pranas Skardžius. Gyvenimas ir darbai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2011.
- RUBAVIČIUS, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018.
- RUBAVIČIUS, Vytautas. Nacionalinis tapatumas: išlaikymas, savikūra ir tapatumo politika. Iš: *Nacionalinio tapatumo tęstinumas ir savikūra eurointegracijos sąlygomis*. Vilnius: Lietuvos kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2008, p. 115.
- RUBAVIČIUS, Vytautas. *Vėluojanti savastis*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2014.
- Sostinė kaip tapatumo simbolis. Vilnius ir Kaunas tarpukario kultūroje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
- STRAŽNICKAS, Juozas. *Žygis. Steponas Kairys–inžinierius, mokslininkas, kūrėjas*. Kaunas: Technologija, 1999.
- SVERDIOLAS, Arūnas. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, 2012.
- TAMOŠAITIS, Mindaugas. *Didysis apakimas*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2010.
- TAMOŠAITIS, Mindaugas. *Vinco Krėvės–Mickevičiaus politinė biografija: Rašytojo tragedija politikoje*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2012.
- TRUMPA, Vincas. *Apie žmones ir laiką*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
- TRUSKA, Liudas. *Prezidentas Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius: valstybinis leidybos centras, 1996.
- VAIŠNYS, Andrius. *Spauda ir valstybė 1918–1940 m.* Vilnius: UAB „Biznio mašinų kompanija“, 1999.
- VALIULIS, Skirmantas, ŽVIRGŽDAS, Stanislovas. *Fotografijos slėpiniai*. Vilnius: Lietuvos fotomeninkų sąjunga, 2002.
- VASILIAUSKIENĖ, Aldona. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius: Regnum fondas, 2001.
- VASILIAUSKIENĖ, Aldona. Prano Dovydaičio nuopelnai Lietuvos pedagogikai. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 7, p. 123–196.
- VĖLIUS, Norbertas. Gražinkime mokslui humanistinę paskirtį. *Mokslas ir gyvenimas*, 1990, nr. 3, p. 2–3.
- VILIŪNAS, Giedrius. *Literatūrinis gyvenimas nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940*. Vilnius: Alma littera, 1998.
- VOVERIENĖ, Ona. *Žymieji XX amžiaus Lietuvos mokslininkai*. Vilnius: Mokslo aidai, 2009.
- ŽUKAS, Vladas. *Gyvenimas knygai: Vaclovas Biržiška*. Vilniaus universiteto leidykla, 2012.

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

A

Aleksandravičius, Egidijus 5, 7
Andrijauskas, Antanas 4
Avižonis, Konstantinas 17

B

Balčikonis, Juozas 21
Balčius, Jonas 14
Baltrušis, Romualdas 13, 18
Bernalas, Džonas 12
Biržiška, Mykolas 6, 12, 14, 16, 17, 20, 22
Biržiška, Vaclovas 8, 13, 14, 20, 22
Brazauskas, Juozas 9
Būga, Kazimieras 16

C

Carr, Edward Hallett 15

Č

Čepinskis, Jonas 18
Čepinskis, Vincas 8, 13, 14, 18, 27

D

Dagys, Jonas 13, 18
Dovydaitis, Pranas 14, 16, 20, 21, 22
Dzigaitė, Lina 17

E

Eidintas, Alfonsas 6
Elisonas, Jurgis 17
Eretas, Juozas 8, 19

G

Gaigalaitė, Aldona 14
Gaižutis, Algirdas 20
Galaunė, Paulius 8, 9
Galvanauskas, Ernestas 11
Galvanauskas, Gediminas 11
Gieda, Aurelijus 5, 16
Ginevičius, Romualdas 5
Girnius, Juozas 20

I

Ilgūnas, Gediminas 18
Ivanauskas, Tadas 13, 18
Ivinskis, Zenonas 16

J

Jablonskis, Konstantinas 15
Jakimavičius, Algimantas 17, 22
Jakštas, Juozas 16
Jankauskienė, Jovita 19
Jankevičiūtė, Giedrė 8
Janulaitis, Augustinas 15, 16

Jegelevičius, Sigitas 12

Jodelė, Pranas 18, 19, 22
Jonynas, Ignas 15
Juška, Albertas 10

K

Kairys, Steponas 18
Kastanauskaitė, Laima 6
Keliuotis, Juozas 9
Kilkus, Kęstutis 15
Klimka, Libertas 8, 16, 17
Kolupaila, Steponas 12, 15, 17, 19, 21, 22
Končius, Ignas 11, 12, 17, 18, 21, 22
Krėvė-Mickevičius, Vincas 6, 14
Krikščiūnas, Jurgis 10
Krikštopaitis, Juozas Algimantas 8, 16, 17
Kubilius, Vytautas 9
Kudaba, Česlovas 15
Kuraitis, Pranas 19
Kuzmickas, Bronislavas 5

L

Lasinskas, Povilas 15
Lašas, Vladas 13, 14
Leonas, Petras 13, 19, 20
Leonavičius, Juozas 13, 19
Lewandowska, Stanisława 12
Lossowski, Piotr 12

M

Maceina, Antanas 4, 14
Mačionis, Zenonas 18
Mačiulis, Dangiras 5
Makariūnienė, Eglė 17, 18
Maksimaitis, Mindaugas 19
Mančinskas, Česlovas 10, 11
Matulytė, Margarita 21
Mykolaitis-Putinas, Vincas 8
Motuzas, Algirdas Juozas 10

N

Nakas, Algimantas 5
Narušytė, Agnė 21

P

Pakštas, Kazys 19
Palionis, Jonas 21
Petrauskienė, Laima 22
Pivoras, Saulius 7
Pocytė, Silva 11
Povilaitis, Bronius 10
Pšibilskis, Vygintas, Bronius 12, 19, 20
Pupkis, Aldonas 21
Purėnas, Antanas 9, 13, 14, 18

R

Ragauskas, Aivaras 15
Rosinas, Albertas 21
Rubavičius, Vytautas 4
Römeris, Mykolas 19

S

Selenis, Valdas 16
Skardžius, Pranas 6, 21
Smetona, Antanas 6
Srukčinskas, Mindaugas 10
Sruoga, Balys 6
Stankevičius, Vladas 17
Stražnickas, Juozas 18
Sverdiolas, Arūnas 4, 14

Š

Šalkauskis, Stasys 4, 14
Šapoka, Adolfas 16
Šivickis, Pranciškus Baltrus 22

T

Tamošaitis, Mindaugas 6
Trumpa, Vincas 6
Truska, Liudas 6

V

Vaišnys, Andrius 9
Valiulis, Skirmantas 21
Vasiliauskienė, Aldona 14, 20
Viliūnas, Giedrius 8
Volteris, Eduardas 6, 16
Voverienė, Ona 13, 16

Ž

Žostautaitė, Petronėlė 10
Žukas, Vladas 13, 14, 15, 20
Žvirgždas, Stanislovas 21
Žvironas, Antanas 18, 22